

INCIPIT (1)

LIBER BRESITH (2)

QUI GRÆCÆ DICITUR

GENESIS.

T. I, B. I, C. I, Cap. 1(3). — In principio creavit Deus cœlum et terram. Terra autem erat inanis et vacua, et tenebræ (*Vulg. addit* erant) super faciem abyssi, et Spiritus Dei ferebatur super aquas. Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux. Et vidit Deus lucem quod esset bona. Et divisit Deus lucem ac tenebras (*Vulg. a tenebris*). Appellavitque lucem diem, et tenebras noctem: factumque est vespere et mane, dies unus. B. II, C. II. Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum, divisitque aquas qua erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum. Et factum est ita. Vocavitque Deus firmamentum, cœlum: et factum est vespere et mane, dies secundus. B. III, C. III. Dixit vero Deus: Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt, in locum unum, et appareat arida: factumque est ita. Et vocavit Deus aridam terram, congregationesque aquarum appellavit maria. Et vidit Deus quod esset bonum. Et ait: Germinet terra herbam virentem et facientem semen, et lignum pomiferum faciens fructum juxta genus suum, cujus semen in semetipso sit super terram: et factum est ita. Et protulit terra herbam virentem, et ferentem (*Vulg. facientem*) semen juxta genus suum,

(1) Integrum Pentateuchum exegimus ad duos mss. quos invenire potius melioris note in Vatic. bibliotheca, unum Palatinum num. 3 prænotatum, alterum Urbinatem prægrandem. Alios tantum consulimus ad vexata loca, ubi et laudabimus.

(2) Librum Geneseos בְּרֵאשִׁית « Bresith » ab Hebrais fuisse nominatum docet S. Hieronymus initio qu. Hebraicarum in Genesim, ubi hæc ab eo scripta leguntur: « Sed et hoc sciendum, quod apud Hebræos liber hic Bresith vocatur, hæc habentes consuetudinem, ut voluminibus ex principis eorum nomina imponant ». Et iterum in prologo Scripturarum, sive principio galæato: « Primus, inquit, apud eos liber vocatur Bresith, quem nos Genesim dicimus ».

lignumque faciens fructum, et habens unumquodque semen (*Vulg. sementem*) secundum speciem suam. Et vidit Deus quod esset bonum: factumque est vespere et mane, dies tertius. B. IV, C. IV. Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento cœli, ut (*Vulg. et*) dividant diem ac noctem, et sint in signa, et tempora, et dies et annos, et (*Vulg. ut*) luceant in firmamento cœli, et illuminent terram. Et factum est ita. Fecitque Deus duo magna luminaria: luminare majus, ut præesset diei, et luminare minus, ut præesset nocti, et stellas. Et posuit ea Deus in firmamento cœli, ut lucerent super terram, et præessent diei ac nocti, et dividerent lucem ac tenebras. Et vidit Deus quod esset bonum: et factum est vespere et mane, dies quartus. B. V, C. V. Dixit etiam Deus: Producant aquæ reptile animæ viventis, et volatile super terram sub firmamento cœli. Creavitque Deus cete grandia, et omnem animam virentem atque motabilem, quam produxerant aquæ in speciem suam, et omne volatile secundum genus suum. Et vidit Deus quod esset bonum. Benedixitque eis, dicens: Crescite, et multiplicamini, et replete aquas maris: avesque multiplicentur super terram: et factum est vespere et mane, dies quintus. B. VI, C. VI. Dixit quoque Deus:

Hodie « Bresith, Beresith », et « Bereschith » dicitur. Mar.

— Hebræos a primis unumquemque librum Scripture verbis appellare, notum. Incipit vero ab his Genesim בְּרֵאשִׁית, quod veteres, priore sæcra de more prætermissis, efferant Βερεθθ Græce, et Latine « Bresith ». Vide quest. Hebraic. in Genesim.

(3) Id est: « T. I », titulus primus secundum capitulationem per titulos; « B. I », brevis primus secundum capitulationem per breves: « C. I », capitulum primum secundum capitulationem per capitula; atque demum « Cap. I », caput primum secundum Vulgatam editionem. Eorr.

Producat terra animam viventem in genere suo, jumenta, et reptilia, et bestias terre secundum species suas: factumque est ita. Et fecit Deus bestias terre juxta species suas, et jumenta et omne reptile terre in genere suo. Et vidit Deus quod esset bonum, et ait: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, et præsit piscibus maris, et volatilibus cœli, et bestiis, universeque terre, omnique reptili quod movetur in terra. Et creavit Deus hominem ad imaginem suam: ad imaginem Dei creavit illum, masculum et feminam creavit eos. Benedixitque illis Deus, et ait: Crescite, et multiplicamini, et replete terram, et subjicite eam, et dominamini piscibus maris, et volatilibus cœli, et universis animantibus quæ moventur super terram. Dixitque Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terre, omnique volucri cœli, et universis quæ moventur in terra, et in quibus est anima vivens, ut habeant ad vescendum. Et factum est ita. Viditque Deus cuncta quæ fecit (*Vulg. fecerat*), et erant valde bona: et factum est vespere et mane, dies sextus.

B. VII, C. VII, Cap. II. — Igitur perfecti sunt cœli et terra, et omnis ornatus eorum. Complēvitque Deus die septimo opus suum quod fecerat, et requievit die septimo ab universo opere quod patrarat. Et benedixit diei septimo, et sanctificavit illum; quia in ipso cessaverat ab omni opere suo quod creavit Deus ut faceret. C. VIII. Iste generationes (*Vulg. interserit*) sunt cœli et terre, quando creata sunt in die, quod fecit Dominus Deus cœlum et terram: et omne

virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis priusquam germinaret: non enim pluerat Dominus Deus super terram, et homo non erat qui operaretur terram; sed fons ascendeat e terra, irrigans universam superficiem terre. Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terre, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vite, et factus est homo in animam viventem. Plantaverat autem Dominus Deus paradysum voluptatis a principio, in quo posuit hominem quem formaverat. Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave: lignum etiam vite in medio paradysi, lignumque scientiæ boni et mali. Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradysum, qui inde dividitur in quatuor capita. Nomen unum Phison: ipse est qui circum omnem terram Evila (1), ubi nascitur aurum. Et aurum terre illius optimum est: ibique invenitur bdelium (2), et lapis onychinus. Et nomen fluvii secundi Gihon (*Vulg. Gehon*); ipse est qui circum omnem terram Ethiopeia. Nomen vero fluminis tertii, Tigris: ipse vadit contra Assyrios. Fluvius autem quartus, ipse est Euphrates. C. IX. Tulit ergo Dominus Deus hominem, et posuit eum in paradysum voluptatis, ut operaretur et custodiret illum: præcepitque ei dicens: Ex omni ligno paradysi comede: de ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas: in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris. Dixit quoque Dominus Deus: Non est bonum esse hominem solum: faciamus (3) ei adiutorium simile sui (*Vulg. sibi*). B. VIII. Formatis igitur, Dominus Deus, de humo cunctis animantibus terre, et universis volatibus cœli, adduxit ea

(1) Non « Evila », sed « Evilat », et « Evellat » legitur apud LXX interpretes. In plurimis quoque Latinis mss. codicibus mendose scriptum reperimus « Hevilat », vel « Evialth ». At exploratum omnino nobis est Hieronymum legisse « Evila », ut nos emendavimus juxta fidem exemplarium canonis Hebraicæ veritatis: nam de hoc nomine « Evila », abunde disserit, lib. « de locis Hebraicis ». Favet quoque emendationi nostræ vox הַיְלִית « hlvilit » in Hebraico, quam veteres « Evila » legebant. Eandem denique retinet lectionem textus Hebræo-Samaritanus; ac versio etiam LXX interpretum aliquot in locis, puta Genes. cap. x et xxx. Mar.

— Unus Palatin. « Evialth. » Impressa lectio ad Hebræum textum, et melioris note manuscriptorum est fides.

(2) Ante Hieronymum legebant hoc loco Latini juxta LXX interpretationem: « Ibi est carbonculus et

lapis prasinus »; sed, inquit Hieronymus, lib. quest. Hebr. « pro carbonculo et lapide prasino, βελλιον et βουζ, alii transtulerunt ». Hujus itaque interpretationis alios ante se agnoscit auctores, quos postea ex Hebræo vertens ipse secutus est. Mar.

— Videtur ἐβελιον et λίθος βουζ; ad Aquila, Symmacho et Theodotione accipisse.

(3) In Hebræo hodierno scriptum est אֱלֹהִים « eese, faciam ». Singulari itidem numero legunt Samaritani et cæteri orientales: Septuaginta vero habent ποιησωμεν, unde fluxit in Hieronymi translationem Latinam, « faciamus »; nisi forte post LXX interpretes Sanctus Hieronymus legerit in suo exemplari Hebraico, ut supra, cap. i, v. 26, בְּנֵיהֶם « naase », id est, « faciamus », in plurali. Mar.

— Hic quoque imitatus sit Aquila, qui ποιησωμεν vertit plurium numero. Hebræus autem in singulari habet אֱלֹהִים, « faciam ».

ad Adam, ut videret quid vocaret ea; omne enim quod vocavit Adam animae viventis, ipsum est nomen ejus. Appellavitque Adam nominibus suis cuncta animalia, et universa volatilia caeli, et omnes bestias terrae.

Adam (*Vulg.* Adæ) vero non inveniebatur adjutor similis ejus. Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam: eumque obdormisset, tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea. Et edificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem, et adduxit eam ad Adam. Dixitque Adam: Hoc nunc, os ex ossibus meis, et caro de carne mea, hæc vocabitur Virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adheret uxori suæ, et erunt duo in carne una. C. X. Erant autem uterque nudi (1), Adam scilicet et uxor ejus, et non erubescerant.

Cap. III. — Sed et serpens erat callidior cunctis animalibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus. Qui dixit ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus ut non comederetis de omni ligno paradisi? Cui respondit mulier: De fructu lignorum, quæ sunt in paradiso vescimur (2); de fructu vero ligni, quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus, et ne tangeremus illud, ne forte moriamur. Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus quod in quoquoque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri,

(1) Ita mss. omnes codices antiquiores, ac melioris note. Ab eodem etiam versus initium sumum ducit capitulum sequens tam apud LXX interpretes, quam in codicibus Latinis mss. MARX.

— Vulgata editio: « Erat autem uterque nudus » (*Gen.* II, 25).

(2) Plures mss. biblicorum codices legunt, « vescamur »: cui lectioni suffragari videtur אכלו, « nochel, Hebræi atque Samaritani contextas, παραδοξα similiter, id est, « edemus », habent LXX interpretes, quos sequuntur Chaldaei et Syri. Sed quis nesciat apud Heb. futurum usurpari solitum pro presenti indeterminato. MARX.

— Quidam, quos Marcianus laudat, mss. « vescemur », cui lectioni suffragari utique ait Heb. אכלו, et præter alias antiquas versiones, Græcus παραδοξα.

(3) Pro « ipse », legitur « ipsa » in omnibus fere codicibus mss. At Hieronymus, tum ex Hebraico fonte, tum e Septuaginta, legit « ipse » in suis « questionibus Hebraicis ». Idem ergo hic accedit Librariorum lapsu quod tempore ejusdem sancti doctoris, ut et ipse conqueritur in epist. « ad Lucianum »: « Unde, inquit, si parsgrammata repereris, vel minus aliqua descripta sunt, quæ sensum legentis impe-

et eritis sicut dii, scientes bonum et malum. Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectumque delectabile, et tulit de fructu illius, et comedit: deditque viro suo, qui comedit. Et aperti sunt oculi amborum, eumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, et fecerunt sibi perizomata. C. XI. Et cum audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad austram post meridiem, abscondit se Adam et uxor ejus a facie Domini Dei in medio ligni paradisi. Vocavitque Dominus Deus Adam, et dixit ei: Ubi es? Qui ait: Vocem tuam audivi in paradiso, et timui eo quod nudus essem, et abscondi me. Cui dixit: Quis enim indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno de quo præceperam tibi, ne comederes, comedisti? Dixitque Adam: Mulier quam dedisti sociam mihi, dedit mihi de ligno, et comedi. Et dixit Dominus Deus ad mulierem: Quare hoc fecisti? Quæ respondit: Serpens decepit me, et comedi. B. IX. Et ait Dominus Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animalia, et bestias terræ: super pectus tuum gradieris, et terram comedes cunctis diebus vite tue. Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius: ipse conteret caput tuum (3), et tu insidiaberis calcaneo ejus. Mulieri quoque dixit: Multiplicabo ærumnas tuas et conceptus tuos: in dolore paries filios, et sub viri potestate eris (4),

diant, non mihi debes imputare, sed tuis, et imperitio notariorum, librariorumque incuria, qui scribunt non quod inveniant, sed quod intelligunt, et dum alienos errores emendare nituntur, ostendunt suos ». Exstat etiam ms. codex perantiquus in bibliotheca Sancti Germani a Pratis, ubi prima manu scriptum superest « ipse », licet alia recentiori sit additus apex litteræ « e »: ut esset « ipsa », pro « ipse ». Deique curiosum lectorem non celamus, scripsisse olim veteres pronomia, et adverbium teroinata in « e », per diphthongum « æ »: ut est illud, « ipse dixit et facta sunt » (*Psal.* cxviii, 5). Et, « superbo loqueris, stultæ egisti, etc. » Ex hoc scribendi modo retinere facile potuit « ipsa » pro « ipse », sive « ipsam ». Chaldaei interpretis hujus vocis ac sententie tollit ambiguitatem dicens: « Inter filium tuum et inter filium ejus; ipse, etc. » MARX.

— Unus Palatinus cum Vulgata editioe « ipsa ».

Veteri autem ac translaticie questionis de hujus lectione pronominis, non est hic locus. Adito inter pretes atque ipsum compariis Hieronym. in « questionibus Hebraicis ».

(4) Addit Hebræus textus pronomen « tui », id est, אשתך.

et ipse dominabitur tui. Adæ vero dixit: Quia audisti vocem uxoris tuæ, et comedisti de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes eam (*Vulg.* ex ea) cunctis diebus vite tue. Spinæ et tribulos germinabit tibi, et comedes herbam terræ. In sudore vultus tui vesceris pane, donec revertaris in terram de qua sumptus es: quia pulvis es, et in pulverem reverteris. Et vocavit Adam nomen uxoris suæ Eva: eo quod mater esset cunctorum viventium. T. II, C. XII. Feecit quoque Dominus Deus Adam (*Vulg.* Adæ) et uxori ejus tunicas pelliceas, et induit eos, et ait: Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis, sciens bonum et malum: nunc ergo ne forte mittat manum suam, etumat etiam de ligno vite, et comedat, et vivat in æternum. Et emisit enim Dominus Deus de paradiso voluptatis, ut operaretur terram, de qua sumptus est. Ejecitque Adam, et collocavit ante paradisum voluptatis Cherubim et flammæum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vite.

B. X, C. XIII, Cap. IV. — Adam vero cognovit Evam uxorem suam, quæ concepit et peperit Cain, dicens: Possedi hominem per Deum. Rursusque peperit fratrem ejus Abel. Fuit autem Abel pastor ovium, et Cain agricola. Factum est autem post multos dies ut offerret Cain de fructibus terræ munera Domino. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, et de adipibus eorum, et respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus. Ad Cain vero, et ad munera illius non respexit: iratusque est Cain vehementer, et conceidit vultus ejus. Dixitque Dominus ad eum: Quare iratus es? Et cur conceidit facies tua? Nonne si bene egeris, recipies? Sin autem male, statim in foribus peccatum aderit? Sed sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius C. XIV. Dixitque Cain ad Abel fratrem suum: Egrediamur foras (1). Cumque essent in agro, consurrexit Cain adversus Abel fratrem suum, et interfecit eum. Et ait Dominus ad Cain: Ubi est Abel frater tuus? Qui res-

pondit: Nescio. Num custos fratris mei sum (2)? Dixitque ad eum: Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Nunc igitur maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Cum operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos: vagus et profugus eris super terram. Dixitque Cain ad Dominum: Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear. Ecce ejicis me hodie a facie terre, et a facie tuâ abscondar, et ero vagus et profugus in terra: omnis igitur qui invenerit me, occidet me. Dixitque ei Dominus: Nequaquam ita fiet, sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur. Posuitque Dominus Cain signum (3), ut non eum interficeret omnis qui invenisset eum. Egrediusque Cain a facie Domini, habitavit in terra profugus ad orientalem plagam Edem. Cognovit autem Cain uxorem suam, quæ concepit et peperit Enoch, et edificavit civitatem, vocavitque nomen ejus ex nomine filii sui, Enoch. Porro Enoch genuit Irad, Irad genuit Maujael, et Maujael genuit Mathusael, et Mathusael genuit Lamech. Qui conceptus duas uxores, nomen uni Ada, et nomen alteri Sella. Genuitque Ada Jabal, qui fuit pater habitantium in tentoriis atque pastorum. Et nomen fratris ejus Jubal: ipse fuit pater canentium citharæ et organo. Sella quoque genuit Thubal Cain, qui fuit malleator et faber in cuncta opera æris et ferri. Soror vero Thubal Cain, Noema. Dixitque Lamech uxori suis, Adæ et Sellæ: Audite vocem meam, uxores Lamech, auscultate sermonem meum: quoniam occidi virum in vulnus meum, et adolescentulum in livorem meum. Septuplum ultio dabitur de Cain: de Lamech vero septuagies septies. B. XI, C. XV. Cognovit quoque adhuc (*Vulg. tac. adhuc*) Adam uxorem suam, et peperit filium, vocavitque nomen ejus Seth, dicens: Posuit mihi Deus solum aliud pro Abel, quem occidit Cain. Sed et Seth natus est filius quem vocavit Enos: iste cepit invocare nomen Domini.

C. XVI. Cap. V. — Hic est liber generationis

fratris mei sum ego »? quod habetur apud LXX. MARX.

— Palatin. ms. « Nunquid »; alii addunt præterea « ego ».

(3) Aliter mss. plures codd. qui legunt: « Posuitque Dominus in Cain signum », sed « in » a librariis additum est; in Hebræo enim legitur לָקַח « lecaim », id est, « Caino », sive, « super Cain ». MARX.

— Cod. Urbinus, « in Cain » proprius ad Hebræum.

(1) Desunt verba hæc in Heb. exemplari, et superflua ab Hieron. declarantur. Locum tamen propter vetustatem retinet in sua versione, ut fidem facit phrasim ipsi familiaris: « Egrediamur foras »: nam in veteri Vulgata legebat: « Transeamus in campum ». MARX.

(2) Vide « questionibus Hebraicis » in hunc locum, quem tametsi ibi superfluum prononiat, ex Aquila tamen hic videtur retinuisse.

(3) In aliquot mss. scriptum est: « Nunquid custos

TOM. XIV.

Adam. in die qua creavit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum. Masculum et feminam creavit eos, et benedixit illis, et vocavit nomen eorum Adam, in die quo creati sunt. Vixit autem Adam centum triginta annis, et genuit ad imaginem et similitudinem suam, vocavitque nomen ejus Seth. Et facti sunt dies Adam, postquam genuit Seth, octingenti anni: genuitque filios et filias. Et factum est omne tempus quod vixit Adam anni nongenti triginta et mortuus est. Vixit quoque Seth centum quinque annis, et genuit Enos. Vixitque Seth postquam genuit Enos, octingentis septem annis, genuitque filios et filias. Et facti sunt omnes dies Seth nongentorum duodecim annorum, et mortuus est. Vixit vero Enos nonaginta annis, et genuit Cainan. Post cuius ortum vixit octingentis quindecim annis, et genuit filios et filias. Factique sunt omnes dies Enos nongentorum quinque annorum, et mortuus est. Vixit quoque Cainan septuaginta annis, et genuit Malaleel. Et vixit Cainan postquam genuit Malaleel, octingentis quadraginta annis, genuitque filios et filias. Et facti sunt omnes dies Cainan nongenti decem anni, et mortuus est. Vixit autem Malaleel sexaginta quinque annis, et genuit Jared. Et vixit Malaleel postquam genuit Jared, octingentis triginta annis, et genuit filios et filias. Et facti sunt omnes dies Malaleel octingenti nonaginta quinque anni, et mortuus est. Vixitque Jared centum sexaginta duobus annis, et genuit Enoch. Et vixit Jared postquam genuit Enoch, octingentis annis, et genuit filios et filias. Et facti sunt omnes dies Jared nongenti sexaginta duo anni, et mortuus est. C. XVII. Porro Enoch vixit sexaginta quinque annis, et genuit Mathusalam, et ambulavit Enoch cum Deo postquam genuit Mathusalam (1), trecentis annis, et genuit filios et filias. Et facti sunt omnes dies Enoch trecenti sexaginta quinque anni. Ambulavitque cum Deo, et non apparuit: quia tulit eum Deus. Vixit quoque Mathusala centum

octoginta septem annis (2) et genuit Lamech. Et vixit Mathusala, postquam genuit Lamech, septingentis octoginta duobus annis, et genuit filios et filias. Et facti sunt omnes dies Mathusala nongenti sexaginta novem anni, et mortuus est. Vixit autem Lamech centum octoginta duobus annis, et genuit filium, vocavitque nomen ejus Noe, dicens: Iste consolabitur nos ab operibus manuum nostrarum, in terra cui maledixit Dominus. Vixitque Lamech postquam genuit Noe, quingentis nonaginta quinque annis, et genuit filios et filias. Et facti sunt omnes dies Lamech septingenti septuaginta septem anni, et mortuus est.

T. III, B. XII, C. XVIII, *Cap. VI.* — Noe vero cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham et Japheth. Cumque cepissent homines multiplicari super terram, et filias procreassent, videntes filii Dei filias hominum quod essent pulchrae, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant. Dixitque Deus: Non permanebit (3) spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est: eruntque dies illius centum viginti annorum. Gigantes autem erant super terram in diebus illis; postquam enim ingressi sunt filii Dei ad filias hominum, illaque genuerunt, isti sunt potentes a saeculo viri famosi. Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum quod hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus: Delebo, inquit, hominem, quem creavi a facie terre, ab homine usque ad animantia, a reptili usque ad volucres caeli: penitet enim me fecisse eos. C. XIX. Noe vero invenit gratiam coram Domino. Hæc (Vulg. *addit* sunt) generationes Noe: Noe vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulavit. Et genuit tres filios Sem, Cham, et Japheth: corrupta est autem terra coram Deo, et repleta est iniquitate. Cumque vidisset Deus terram

(1) Interserit Vulgat. interpres « et vixit », quæ Hebraeus textus verba non agnoscit.

(2) Apud LXX legimus: « Centum sexaginta septem annos », quem errorem in numeris redarguit Hieronymus, testaturque se reperisse eandem proterus chronologiam in Samaritanorum volumine, et in libris Hebraeorum. Constat igitur textum Hebraeo-Samaritanorum, qui totus hodie divorsus abit ab Hebraeo, in annis chronologicis fuisse labefactum atque corruptum post Hieronymi ætatem: aliquot tamen exemplaria Samarit. jam ante Hieron. fuisse depravata, colligi potest ex chron. Euseb. apud Syncel. *Marx.*

(3) In hodierno Hebr. textu, et in Samaritano יָדֹן « iadon » legimus, quod Sanctus Hieronymus in « quest. Hebr. » interpretatur, « judicabis », etsi versionem LXX secutus retineat vocem, « permanebit »: « יָדֹן » autem, sive יָדֹן « iadon », id est, « pernoctabit, permanebit », « scriptum erat forte in exemplari Hebraico LXX seniorum. *Marx.*

— Vulgate huic lectioni in Quest. *prefert* « judicabit ». Hebraeo tamen יָדֹן etiam antiquæ versionis permanendi significatū donant.

esse corruptam (omnis quippe caro corruperat viam suam super terram), dixit ad Noe: Finis universæ carnis venit coram me, repleta est terra iniquitate a facie eorum, et ego disperdam eos cum terra. Fac tibi arcam de lignis levigatis (1), mansiunculæ in arca facies, et bitumine linies intrinsecus et extrinsecus. Et sic facies eam: Trecentorum cubitorum erit longitudo arce, quinquaginta cubitorum latitudo, et triginta cubitorum altitudo illius. Fenestram in arca facies, et in cubito consummabis summitatem ejus: ostium autem arce ponas ex latere dexterum, cœnacula et tristega facies in ea. Ecce ego adducam diluvium aquas super terram, ut interficiam omnem carnem, in qua spiritus vite est subter cœlum: (Vulg. *add.* et) universa quæ in terra sunt consummentur. Ponamque fœdus meum tecum, et ingredieris arcam tu, et filii tui, uxor tua, et uxores filiorum tuorum tecum. Et ex cunctis animantibus universæ carnis bina induces in arcam, ut vivant tecum, masculini sexus et feminini. De volucris juxta genus suum, et de jumentis in genere suo, et ex omni reptili terræ secundum genus suum: bina de omnibus ingredientur tecum, ut possint vivere. Tolles igitur tecum ex omnibus escis, quæ mandari possunt, et comorlabis apud te, et erunt tibi quam illis in cibum. Fecit ergo Noe omnia quæ præceperat illi Deus.

Cap. VII. — Dixitque Dominus ad eum: Ingredere tu, et omnis domus tua in arcam, te enim vidi justum coram me in generatione hæc. Ex omnibus animantibus mundis tolle septena et septena, masculinum et feminam; de animantibus vero non mundis duo et duo, masculinam et feminam. Sed et de volatilibus caeli septena et septena, masculinum et feminam, ut salvetur semen super faciem universæ terræ. Adhuc enim et post dies septem ego pluam super terram quadraginta diebus et quadraginta noctibus, et delebo omnem substantiam quam feci, de superficie terre. Fecit ergo Noe omnia quæ mandaverat ei Dominus. Eratque

sexcentorum annorum quando diluvii aquæ inundaverunt super terram. C. XX. Et ingressus est Noe et filii ejus, uxor ejus et uxores filiorum ejus cum eo, in arcam propter aquas diluvii. De animantibus quoque mundis et immundis, et de volucris, et ex omni quod movetur super terram, duo et duo ingressa sunt ad Noe in arcam, masculus et femina, sicut præceperat Deus Noe. Cumque transissent septem dies, aquæ diluvii inundaverunt super terram. Anno sexcentesimo vitæ Noe, mense secundo, septimo decimo die mensis, rupti sunt omnes fontes abyssi magne, et cataractæ caeli apertæ sunt, et facta est pluvia super terram quadraginta diebus et quadraginta noctibus. In articulo diei illius ingressus est Noe, et Sem, et Cham, et Japheth, filii ejus, uxor illius, et tres uxores filiorum ejus cum eis, in arcam: ipsi et omne animal secundum genus suum, universaque jumenta in genere suo, et omne quod movetur super terram in genere suo, cunctaque volatilis secundum genus suum, universæ aves, et omnesque volucres, ingressæ sunt ad Noe in arcam; bina et bina ex omni carne, in qua erat spiritus vitæ. Et quæ ingressa sunt, masculus et femina ex omni carne introierunt, sicut præceperat ei Deus: et inclusit eum Dominus de foris. Factumque est diluvium quadraginta diebus super terram: et multiplicatæ sunt aquæ, et elevaverunt arcam in sublime a terra. Vehementer enim inundaverunt, et omnia repleverunt in superficie terræ; porro arca ferebatur super aquas. Et aquæ prævaluerunt nimis super terram, operitque sunt omnes montes excelsi sub universo cœlo. Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes, quos operuerat. Consumptaque est omnis caro quæ movebatur super terram, volucrum, animantium, bestiarum, omniumque reptilium quæ reptant super terram: universi homines, et cuncta, in quibus spiraculum vitæ est in terra, mortua sunt. Et delevit omnem substantiam quæ erat super terram, ab homine usque ad

(1) LXX, ex ἑξήκοντα τετραγώνων, « de lignis quadratis ». Cum dixisset Hieronymus pro « quadratis lignis », in Hebraeo legi « bituminata », hallucinatum eum putarunt nonnulli, et legisse in Hebraico contextu כֹּפֶר « copher », pro גֹּפֶר « gopher ». At pace hujusmodi scriptorum asserere fas sit, Hieronymum legisse « copher », et optime ex Hebraeo fuisse interpretatum, « de lignis bituminatis »: nam גֹּפֶרית « gophritum » genus est gummæ et bituminis, sive materie sulphu-

rosæ. Rabbini quoque inter species cedri ponunt כֹּפֶר־שֵׁמֶן « ets-schemen », arborem pinguedinis; e lignis vero cedris Lectam arcam multi volunt. « Gopher » igitur species arboris bituminatæ, et stigmati rosam aut piceam, ut abies, pinus, etc. *Marx.*

— Mavult in « Hebraic. quest. » interpretari « bituminatis ».

peus, tam reptile quam volucres cœli, et deleta sunt de terra; remansit autem solus Noe, et qui cum eo erant in arca. Obtinueruntque aquæ terram centum quinquaginta diebus.

T. IV, XXI, Cap. VIII. — Recordatus autem Deus Noe, cunctorumque animantium, et omnium jumentorum quæ erant cum eo in arca, adduxit spiritum super terram, et imminuta sunt aquæ. Et clausi sunt fontes abyssi, et caractæ cœli: et prohibita sunt pluvie de cœlo. Reverseque sunt aquæ de terra cuntes et redeuntes: et coperunt minui post centum quinquaginta dies. Requievitque arca mense septimo, vicesima septima die (1) mensis, super montes Armeniæ. At vero aquæ ibant et decredebant usque ad decimum mensem: decimo enim mense, prima die mensis, apparuerunt cacumina montium. Cumque transissent quadraginta dies, aperiens Noe fenestram arcæ, quam fecerat, dimisit corvum: qui egrediebatur, et revertebatur (2), donec siccarentur aquæ super terram. Emisit quoque columbam post eum, ut videret si jam cessassent aquæ super faciem terræ. Quæ cum non invenisset ubi requiesceret pes ejus, reversa est ad eum in arcam: aquæ enim erant super universam terram: extenditque manum, et apprehensam intulit in arcam. Expectatis autem ultra septem diebus aliis, rursum dimisit columba ex arca. At illa venit ad eum ad vesperam, portans ramum olivæ virentibus foliis in ore suo. Intellexit ergo Noe quod cessassent aquæ super terram. Expectavitque nihilominus septem alios dies: et emisit columba, quæ non est reversa ultra ad eum. C. XXII. Igitur sexcentesimo primo anno,

(1) Ita LXX et Hieronymus: in Hebræo autem, et Samaritano, cunctisque orientalium versionibus legitur: « Decima septima die ». Quod mendosum esse nullus dubito, et proclivi lapsu librorum Hebræorum mutatum fuisse hoc loci צְרוּרִים « esrim », צָשָׁר יוֹם « asar iom ». Masr.

— Erroris accusat Martianus Hebræorum textum, et Samaritanum, cunctasque orientales versiones, quæ lapsu, ut ait, librorum præferunt, « decima septima die », pro « vicesima septima ». Ego, utra lectio verior sit djudicare non ausim, et malum tamen ab Hebræi stare partibus.

(2) In uno ms. codice Corbelensi legitur: « Qui egrediebatur et regrediebatur »; alii habent, « revertebatur ». Diversus est multimodis locus iste apud LXX, nam pro « fenestram arcæ », legunt « ostium arcæ », et de corvo dicunt quod « egressus non rediit ». Hanc vero lectionem secutus est etiam ipse Hieronymus in dialogo adversus Luciferianos, ubi

primo mense, prima die mensis, imminute sunt aquæ super terram: et aperiens Noe tectum arcæ, aspexit, viditque quod exsiccata esset superficies terræ. Mense secundo, septima et vicesima die mensis, arefacta est terra. B. XIII. Locutus est autem Deus ad Noe, dicens: Egredere de arca, tu et uxor tua, filii tui, et uxores filiorum tuorum tecum: cuncta animalia quæ sunt apud te, ex omni carne, tam in volatilibus quam in bestiis et universis reptilibus quæ reptant super terram, educ tecum, et ingredimini super terram: crescite et multiplicamini super eam. Egressus est ergo Noe, et filii ejus, uxor illius, et uxores filiorum ejus, cum eo. Sed et omnia animalia, jumenta, et reptilia quæ reptant super terram, secundum genus suum, de arca egressa sunt. T. V. Edificavit autem Noe altare Domino, et tollens de cunctis pecoribus et volucribus mundis, obtulit holocausta super altare. Odoratusque est Dominus odorem suavitatis, et ait ad eum (3): Nequaquam ultra maledicam terræ propter homines: sensus enim et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua; non igitur ultra perentiam omnem animam viventem, sicut feci. Cunctis diebus terræ, sementis et messis; frigus et aestus, aestas et hiems, nox et dies non requiescent.

C. XXIII, Cap. IX. — Benedixitque Deus Noe et filiis ejus. Et dixit ad eos: Crescite et multiplicamini, et implete (Vulg. replete) terram. Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, et super omnes volucres cœli, cum universis quæ moventur in terra (Vulg. super terram), omnes pisces maris manui vestre tra-

ait: « Emittitur itaque de arca corvus, et non rediit ». At allegorici ibi utilis r. doctor, et tunc temporis volumina Hebræorum nondum evoluerat. Consulte lib. « quest. Hebræarum » in ms. libris. Masr.

— Nostri mss. « Et non revertetur »; Hebræus tamen וָשָׁב, « et revertetur », qui concuiat Chal-deus, Josephus, et Syriacus apud Didymum.

(3) Hebræice אֵל-לִבּוֹ « el libbo », quod ambiguum est, et significare potest, « ab cor ejus », vel « ad cor suum », nempe cor Noe, aut cor Dei. Unde LXX Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς ἡ δὲ καρδίη αὐτοῦ. Et dixit Dominus Deus recogitans », sive, ut Symmachus, « ad seipsum », et Theodolito, « ad cor suum ». Hieronymus refert ad Noe: « Et ait ad eum ». Masr.

— Videri possit Hieron. in Hebræo, tametsi contra linguæ ejus ingenium, legisse אֵל-לִבּוֹ « ad eum », pro quo nunc est אֵל-לִבּוֹ « ad cor ejus », aut suam ». Certe qui ita, ut ille, verterit, neminem scio esse.

diti sunt. Et omne quod movetur et vivit, erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia: excepto, quod carnem cum sanguine comedetis. Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, et de manu hominis, de manu viri et fratris ejus, requiram animam hominis. Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius, ad imaginem quippe Dei factus est homo. Vos autem crescite et multiplicamini, et ingredimini super terram, et implete eam. C. XXIV. Hæc quoque dixit Deus ad Noe et ad filios ejus cum eo: Ecce ego statuum pactum meum vobiscum, et cum semine vestro post vos: et ad omnem animam viventem, quæ est vobiscum, tam in volucribus quam in jumentis et peccidibus terræ cunctis, quæ egressa sunt de arca, et univrsis bestiis terræ. Statuum pactum meum vobiscum, et nequaquam ultra interficietur omnis caro ab aquis diluvii, neque erit deinceps diluvium dissipans terram. Dixitque Deus: Hoc signum foderis quod do inter me et vos, et ad omnem animam viventem, quæ est vobiscum in generationes sempiternas. Arcum meum ponam in nubibus, et erit signum foderis inter me et inter terram. Cumque obdixero nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus; et recordabor foderis mei vobiscum, et cum omni anima vivente quæ carnem vegetat, et non erunt ultra aquæ diluvii ad delendam universam carnem. Eritque arcus in nubibus, et videbo illum, et recordabor foderis sempiterni quod pactum est inter Deum et inter omnem animam viventem universæ carnis quæ est super terram. Dixitque Deus Noe: Hoc erit signum foderis, quod constitui inter me et inter omnem carnem super terram. B. XIV, C. XXV. Erant igitur filii Noe, qui egressi sunt de arca, Sem, Cham et Japheth: porro Cham ipse est pater Chanaan. Tres isti sunt filii Noe: et ab his disseminatum est omne hominum genus super universam terram. Cœpitque Noe vir agricola exercere terram, et plantavit vineam. Bibensque vinum inebriatus est, et nudatus in tabernaculo suo. Quod cum vidisset Cham pater Chanaan, verenda scilicet patris sui esse nudata, nuntiavit duobus fratribus suis foras. At vero Sem et Japheth pallium suum super humeris suis, et incidentes retrorsum, operuerunt verenda patris sui: faciesque eorum aversæ erant, et patris virilia non viderunt. Evigilans autem Noe ex vino, cum didicisset quæ

fecerat ei filius suus minor, ait: Maledictus Chanaan, servus servorum erit fratribus suis. Dixitque: Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan servus ejus. Dilatet Deus Japheth, et habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaan servus ejus. C. XXVI. Vixit autem Noe post diluvium trecentis quinquaginta annis. Et impleti sunt omnes dies ejus nonagntorum quinquaginta annorum, et mortuus est.

T. VI, B. XV, Cap. X. — Hæc generationes filiorum Noe, Sem, Cham et Japheth: natiqne sunt eis filii post diluvium. Filii Japheth: Gomer, et Magog, et Madai, et Javan, et Thubal, et Mosoch, et Thiras. Porro filii Gomer: Ascenez et Riphath et Thogorma. Filii autem Javan: Elisa et Tharsis, Cethim et Dodanim. Ab his divisæ sunt insule gentium in regionibus suis: unusquisque secundum linguam suam et familias suas in nationibus suis. Filii autem Cham: Chus et Mesraim, et Phuth, et Chanaan. Filii Chus: Saba, et Evila, et Sabatha, et Regma, et Sabathaca. Filii Regma: Saba, et Dadan. Porro Chus genuit Nemrod: ipse cœpit esse potens in terra, et erat robustus venator coram Domino. Ob hoc exivit proverbium: Quasi Nemrod robustus venator coram Domino. Fuit autem principium regni ejus Babylon, et Arach, et Achad, et Chalanne, in terra Sennaar. De terra illa egressus est Assur, et ædificavit Nineven et plateas civitatis, et Chale, Resen quoque inter Nineven et Chale: hæc est civitas magna. At vero Mesraim genuit Ludim, et Anamin, et Laabim, Nephthum, et Phetrusim, et Chaslum, de quibus egressi sunt Philisthim et Chaphturim. Chanaan autem genuit Sidonem primogenitum suum, Ethæum, et Jebusæum, et Amorrhæum, Gergesæum, Evcæum, et Aracæum: Sinæum, et Aradium, Samarsæum, et Amathæum, et post hæc disseminati sunt populi Chanaanæorum. Fæctique sunt termini Chanaan venientibus a Sidone Geraram usque Gazam, donec ingrediaris Sodamam et Gomorrham, et Adamam, et Seboim, usque Lesa. Hi filii Cham in cognationibus, et linguis, et generationibus, terrisque et gentibus suis. De Sem quoque nati sunt, patre omnium filiorum Heber, fratre Japheth majore. Filii Sem: Elam et Assur, et Arphaxad, et Lud, et Aram. Filii Aram: Hus, et Hul et Gether, et Mes. At vero Arphaxad genuit Sale, de quo ortus est Heber. Natiqne sunt Heber filii duo, nomen uni Phaleg, eo quod in diebus ejus divisæ sit terra, et nomen fratris ejus Jectan. Qui

Jectan genitum Elmodad et Saleph, et Asarmoth, Jare, et Adram, et Uzal, et Deela, et Ebal, et Abimael, Saba, et Ophir, et Evila, et Jobab; omnes istii filii Jectan. Et facta est habitatio eorum de Messa pergentibus usque Sephar montem orientalem. Isti filii Sem, secundum cognationes, et linguas, et regiones, in gentibus suis. Hæ familie Noe juxta populos et nationes suas. Ab his divisæ sunt gentes in terra post diluivium.

B. XVI, C. XXVII, Cap. XI. — Erat autem terra labii unius, et sermonum eorundem. Cumque proficiscerentur de oriente, invenerunt campum in terra Sennaar, et habitaverunt in eo. Dixitque alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres, et coquamus eos igni. Habueruntque lateres pro saxis, et bitumen pro cemento; et dixerunt: Venite, faciamus nobis civitatem et turrim, cujus culmen peringat ad cælum; et celebremus nomen nostrum antequam dividamur in universas terras. Descendit autem Dominus ut videret civitatem et turrim, quam ædificabant filii Adam, et dixit: Ecce unus est populus, et unum labium omnibus; cœperuntque hoc facere, nec desistat a cogitationibus suis, donec eas opere compleant. Venite igitur, descendam, et confundamus ibi linguam eorum, ut non audiat unusquisque vocem proximi sui. Atque ita divisit eos Dominus ex illo loco in universas terras, et cessaverunt ædificare civitatem. Et idcirco vocatum est nomen ejus Babel, quia ibi confusum est labium universæ terræ: et inde dispersit eos Dominus super faciem cœnatarum regionum. Hæ sunt generationes Sem: Sem centum erat annorum quando genuit Arphaxad, biennio post diluivium. Vixitque Sem postquam genuit Arphaxad, quingentis annis: et genuit filios et filias. Porro Arphaxad vixit triginta quinque annis, et genuit Sale. Vixitque Arphaxad postquam genuit Sale, quadringentis tribus annis (*Ita cod. mss. S. German. n. 3, Heb. Syr. et Arab. At vero Sam. editi Latini et mss. plurimi libri legunt 303*), et genuit filios et filias. Sale quoque vixit triginta annis, et genuit Heber. Vixitque Sale postquam genuit Heber, quadringentis (Vulg. quadraginta) tribus annis, et genuit filios et filias. Vixit autem Heber triginta quatuor annis, et genuit Phaleg. Et vixit Heber postquam genuit Phaleg, quadringentis triginta annis, et genuit filios et filias. Vixit quoque Phaleg triginta annis, et genuit Reu. Vixitque Phaleg postquam genuit Reu, du-

centis novem annis: et genuit filios et filias. Vixit autem Reu triginta duobus annis, et genuit Sarug. Vixit quoque Reu postquam genuit Sarug, ducentis septem annis, et genuit filios et filias. Vixit vero Sarug triginta annis, et genuit Nahor. Vixitque Sarug postquam genuit Nahor, ducentis annis, et genuit filios et filias. Vixit autem Nahor viginti novem annis, et genuit Thare. Vixitque Nahor postquam genuit Thare, centum decem et novem annis: et genuit filios et filias. Vixitque Thare septuaginta annis, et genuit Abram, et Nahor, et Aran. C. XXV, 121. Hæ sunt autem generationes Thare: Thare genuit Abram, et Nahor, et Aran. Porro Aran genuit Lot. Mortuusque est Aran ante Thare patrem suum in terra nativitatibus sue in Ur Chaldeorum. Duxerunt autem Abram et Nahor uxores: nomen uxoris Abram, Sarai, et nomen uxoris Nahor, Melcha, filia Aran, patris Melchæ et patris Ischæ. Erat autem Sarai sterilis, nec habebat liberos. Tulit itaque Thare Abram filium suum, et Lot filium Aran, filium filii sui, et Sarai nomen suam, uxorem Abram filii sui, et eduxit eos de Ur Chaldeorum, ut irent in terram Chanaan: veneruntque usque Haran, et habitaverunt ibi. Et facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum, et mortuus est in Haran.

T. VII, B. XVII, C. XXIX, Cap. XII. — Dixit autem Dominus ad Abram: Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui (*Vulg. add. et veni*) in terram quam monstrabo tibi. Faciamque te in gentem magnam, et benedicam tibi, et magnificabo nomen tuum, et erisque benedictus. Benedicam benedicientibus tibi, et maledicam maledicentibus tibi, atque in te benedicentur universæ cognationes terræ. Egressus est itaque Abram sicut præceperat ei Dominus: et vixit cum eo Lot. Septuaginta quinque annorum erat Abram cum egredere de Haran. Tulitque Sarai uxorem suam, et Lot filium fratris sui, universamque substantiam quam possederat, et animas quas fecerat in Haran. C. XXX, Et egressi sunt ut irent in terram Chanaan. Cumque venissent in eam, petransiit Abram terram usque ad locum Sichem, usque ad convallem illustrem: Chanaanus autem tunc erat in terra. B. XVIII, Apparuitque Dominus Abram, et dixit ei: Semini tuo dabo terram hanc. Qui ædificavit ibi altare Domino, qui apparuerat ei. Et inde transgrediens ad montem qui erat contra orientem Bethel, tetendit ibi tabernaculum suum, ab occidente habens Bethel, et ab oriente Ai:

ædificavit quoque ibi altare Domino, et invocavit nomen ejus. Perrexitque Abram vadens, et ultra progrediens ad meridiem. Facta est autem fames in terra: descenditque Abram in Ægyptum, ut peregrinaretur ibi: prævaluerat enim fames in terra. Cumque prope esset ut ingrederetur Ægyptum, dixit Sarai uxori suæ: Novi quod pulchra sis mulier: et quod cum viderint Ægyptii, dicturi sunt: Uxor ipsius est: et interficient me, et te reservabunt. Die ergo, obsecro te, quod soror mea sis: ut bene sit mihi propter te, et vivat anima mea ob gratiam tuam. Cum itaque ingressus esset Abram Ægyptum, viderunt Ægyptii mulierem quod esset pulchra nimis. Et nuntiaverunt principes Pharaoni, et laudaverunt eam apud illum: et sublata est mulier in domum Pharaonis. Abram vero bene usi sunt propter illam: fueruntque ei oves, et boves, et asini, et servi, et famule, et a sine, et cameli. Flagellavit autem Dominus Pharaonem plagis maximis, et domum ejus, propter Sarai uxorem Abram. Vocavitque Pharaon Abram, et dixit ei: Quidnam est, quod fecisti mihi? Quare non indicasti quod uxor tua esset? Quam ob causam, dixisti esse sororem suam, ut tollerem eam mihi in uxorem? Nunc igitur ecce conjux tua, accipe eam, et vade. Præcepitque Pharaon super Abram viris: et deduxerunt eum, et uxorem illius, et omnia quæ habebat.

B. XIX, Cap. XIII. — Ascendit ergo Abram de Ægypto, ipse et uxor ejus, et omnia quæ habebat, et Lot cum eo, ad australem plagam. Erat autem dives valde (1) in possessione argenti et auri. Reversusque est per iter, quo venerat, a meridie in Bethel, usque ad locum ubi prius fixerat tabernaculum inter Bethel et Ai, in loco altaris quod fecerat prius, et invocavit ibi nomen Domini. Sed et Lot qui erat cum Abram, fuerunt greges ovium, et armenta, et tabernacula. Nec poterat eos capere terra, ut habitarent simul: erat quippe substantia eorum multa, et non quibant habitare communiter. Unde et facta est rixa inter pastores gregum Abram et Lot. Eo autem tempore Chanaanus et Perezæus habitabant in terra illa. Dixit ergo Abram ad Lot:

Ne, queso, sit jurgium inter me et te, et inter pastores meos et pastores tuos: fratres enim sumus. Ecce universa terra coram te est: recede a me, obsecro; si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo; si tu dexteram elegeris, ego sinistram pergam. Elevatis itaque Lot oculis, vidit omnem circa regionem Jordanis, quæ universa irrigabatur, antequam subverberet Dominus Sodomam et Gomorrhæam, sicut paradisus Domini, et sicut Ægyptus venientibus in Segor. Elegitque sibi Lot regionem circa Jordanem, et recessit ab oriente, divisique sunt alterutrum a fratre suo. Abram habitavit in terra Chanaan: Lot vero moratus est in oppidis quæ erant circa Jordanem, et habitavit in Sodomis. Homines autem Sodomitæ pessimi erant, et peccatores coram Domino (2) nimis. B. XX, C. XXXI. Dixitque Dominus ad Abram, postquam divisus est Lot ab eo: Leva oculos tuos, et vide a loco in quo nunc es, ad aquilonem et ad meridiem, ad orientem et ad occidentem. Omnem terram, quam conspicias, tibi dabo et semini tuo usque in sempiternum. Faciamque sementium tuum sicut pulverem terræ; si quis potest hominum numerare pulverem terræ, sementem quoque tuam numerare poterit. Surge et perambula terram in longitudinem et in latitudinem suam, quia tibi daturus sum eam. Movens igitur Abram tabernaculum suum, venit et habitavit juxta convallem Mambre, quæ est in Hebron, ædificavitque ibi altare Domino.

T. VIII, C. XXXII, Cap. XIV. — Factum est autem in illo tempore, ut Amraphel, rex Sennaar, et Arioch rex Ponti, et Chodorlahomor, rex Elamitarum, et Thadal, rex gentium, inirent bellum contra Bara, regem Sodomorum, et contra Bersa, regem Gomorrhæ, et contra Sennaab regem Adame, et contra Semeber, regem Sehoim, contraque regem Balæ, ipsa est Segor. Omnes hi convenerunt in vallem Silvestrem, quæ nunc est mare salis. Duodecim enim annis servierunt Chodorlahomor, et tertio decimo anno recesserunt ab eo. Igitur anno quarto decimo venit Chodorlahomor, et reges qui erant cum eo: percuenseruntque Raphaim in Astaroth Carnaim et Zuzim cum eis (3), et Emim in Save Rathiain,

(1) In Hebraica veritate scribitur: « Abram gravis vehementer », hoc est *בְּרֵיכָה אֲבְרָהָם*. MARC.

— Vetus hæc lectio est, et Hieronymum movit, « quomodo poterit » (Abraham) « exiens de Ægypto fuisse » dives valde? « Quod solvitur », inquit, « illa Hebraica veritate, in qua scribitur, Abram » gravis vehementer, « hoc est », *בְּרֵיכָה אֲבְרָהָם*.

(2) In Hebraico tantum est. *וַיִּרְאֵהוּ* « Deo ». Ei ipse etiam Hieron. in « questionibus » in hunc locum, « superfluo », inquit, « hic in Septuaginta interpretibus additum est », in conspectu Dei.

(3) Ita post LXX interpretes, qui legebant *בְּרֵיכָה אֲבְרָהָם* « habem », id est, « cum eis ». In « questionibus » autem « Hebraicis » assertit Hieronymus mediam

et Horraeos in montibus Seir, usque ad campestria Pharan, quae est in solitudine. Reversique sunt, et venerunt ad fontem Mesphat, ipsa est Cades, et percusserunt omnem regionem Amalectarum, et Amorrhæum qui habitabat in Asson Thamar. Et egressi sunt rex Sodomorum et rex Gomorrhæ, rexque Adamae, et rex Saboim, nec non et rex Bala, quae est Segor: et direxerunt aciem contra eos in valle Silvestri, scilicet adversum Chodorlahomor, regem Elamitarum, et Thadal, regem gentium, et Amraphel, regem Sennaar, et Arioch, regem Ponti: quatuorreges adversus quinque. Vallis autem Silvestris habebat puteos multos bituminis. Itaque rex Sodomorum et Gomorrhæ terga verterunt, cecideruntque ibi, et qui ramanserant, fugerunt ad montem. Tulerunt autem omnem substantiam Sodomorum et Gomorrhæ, et universa quae ad cibum pertinent, et abierunt: necnon et Lot et substantiam ejus, filium fratris Abram, qui habitabat in Sodomis. Et ecce unus qui evaserat, nuntiavit Abram Hebræo, qui habitabat in convalle Mambre Amorrhæi, fratris Escol, et fratris Aner: hi enim pepigerant fœdus cum Abram. Quod cum audisset Abram, captum videlicet Lot fratrem suum, numeravit expeditos vernaculos suos trecentos decem et octo, et persecutus est (1) eos usque Dan. Et divisit sociis, irruit super eos nocte: percussitque eos, et persecutus est eos usque Hoba, quae est ad levam Damasei. Reduxitque omnem substantiam, et Lot fratrem suum cum substantia illius, mulieres quoque et populum. Egressus est autem rex Sodomorum in occursum ejus, postquam reversus est a caede Chodorlahomor et regum qui cum eo erant in valle Save, quae est vallis regis. At vero Melchisedec, rex Salem, proferens panem et vinum (erat enim sacerdos Dei altissimi), benedixit ei, et ait: Benedictus Abram Deo excelso, qui creavit cœlum et terram, et benedictus Deus excelsus, quo protegente, hostes in manibus tuis sunt.

litteram hujus vocis non esse ה he, sed ה heth, ac legendum בַּבְּא « bahom », id est, « in hom ». Ita ut « hom » sit nomen loci in quo Zuzim percussi sunt a quatuor regibus. MARX.

— Hieronymus ait: « Baem, pro quo (LXX) dixerunt βαμ αβαοι, hoc est cum eis, putaverunt scribi per » he, « dueli elementi similitudine, cum per » heth « scriptum sit ». Baem « enim cum per tres litteras scribitur, si mediam » he « habet, interpretatur », in eis: « si autem » heth, « ut in presenti, locum significat, id est », in hom.

(1) In Hebræo hodierno legimus sine pronominie

Et dedit ei decimas ex omnibus. Dixit autem rex Sodomorum ad Abram: Da mihi animas, cætera tolle tibi. Qui respondit ei: Levo manum meam ad Dominum Deum excelsum, possessorem cœli et terræ, quod a filio subtegmimis usque ad corrigiam caligæ, non accipiam ex omnibus quæ tua sunt, ne dicas: Ego ditavi Abram, exceptis his quæ comederunt juvenes, et partibus virorum qui venerunt mecum, Aner, Escol, et Mambre; isti accipient partes suas.

T. IX. B. XXI. C. XXXIII, Cap. XV. — His ita transactis, factus est sermo Domini ad Abram per visionem, dicens: Noli timere, Abram, ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis. Dixitque Abram, Domine Deus, quid dabis mihi? Ego vadam absque liberis, et filius procuratoris domus meae, iste Damascus eliezer. Addiditque Abram: Mihi autem non dedisti semen, et ecce vernaculus meus, heres meus erit. Statimque sermo Domini factus est ad eum, dicens: Non erit hic heres tuus, sed qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis hæredem. Eduxitque eum foras, et ait illi: Suscipe colum, et numera stellas, si potes. Et dixit ei: Sic erit semen tuum. Credit Dominus (2), et reputatum est illi ad justitiam. Dixitque ad eum: Ego Dominus qui eduxi te de Ur Chaldeen, ut darem tibi terram istam, et possideres eam. At ille ait: Domine Deus, unde scire possum, quod possessurus sim eam? Et respondens Dominus: Sume, inquit, mihi vaccam triennem, et epram trimam, et arietem annorum trium, turturum quoque et columbam. Qui tollens universa hæc, divisit ea per medium, et utrasque partes contra se alitrinsecus posuit, aves autem non divisit. Descenderuntque volucres super cadavera, et abigebat eas Abram. Cumque sol occumberet, sopor irruit super Abram, et horror magnus et tenebrosus invasit eum. Dictumque est ad eum: Scito prænoscent quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non

affixו ויודו עד דן « validroph ad Dan », et persecutus est usque Dan. LXX autem, ut et Hieronymus Syrus et Arabs in suis exemplaribus Hebraicis videntur legisse ויודו אורחם « validroph abharchem », et persecutus est post eos usque Dan. Aut ויודם « validrophem », ut in sequenti versiculo. MARX.

— Ita et in « Hebraicis quest. » legit, nec tamen verbo admodum de Hobraica lectione, quæ pronomen « eos » hic loci non agnoscit.

(2) Vulg. « credit Abram Deo », Hebræo dissonante.

sua, et subjicient eos servituti, et affligent quadringentis annis. Veruntamen gentem, cui servituri sunt, ego judicabo, et posthæc egredientur cum magna substantia. Tu autem ibis ad patres tuos in pace, sepultus in senectute bona. Generatione autem quarta revertentur huc; necdum enim completæ sunt iniquitates Amorrhæorum usque ad presens tempus. Cum ergo occubisset sol, facta est caligo tenebrosa, et apparuit cibus fumans, et lampas ignis transiens inter divisiones illas. In die illo pepigit Dominus cum Abram fœdus, dicens: Semini tuo dabo terram hanc a fluvio Ægypti usque ad fluvium magnum Euphratem, Cinros, et Cenezæos, et Gedmonæos, et Ethæos, et Pheræzæos, Raphaim quoque, et Amorrhæos, et Chanaanæos, et Gergesseos, et Jebusæos.

T. X, Cap. XVI. — Igitur Sarai, uxor Abram, non genuerat liberos; sed habens ancillam Ægyptiam nomine Agar, dixit marito suo: Ecce conclusit me Dominus, ne parerem; ingredere ad ancillam meam, si forte saltem ex illa suscipiam filios. Cumque ille acquiserit deprecanti, tulit Agar Ægyptiam ancillam suam, post annos decem quam habitare ceperant in terra Chanaan, et dedit eam viro suo uxorem. Qui ingressus est ad eam. At illa concepisse se videns, despexit dominam suam. Dixitque Sarai ad Abram: Inique agis contra me: ego dedi ancillam meam in sinum tuum, quæ videns quod conceperit, despectui me habet: judicet Dominus inter me et te. Cui respondens Abram: Ecce, ait, ancilla tua in manu tua est, utere ea ut libet. Affligente igitur eam Sarai, fugam iniiit. Cumque invenisset illam Angelus Domini juxta fontem aque in solitudine, qui (Vulg. quæ) est in via Sur, dixit ad illam (1): Agar ancilla Sarai, unde venis? Et quo vadis? Quæ respondit: A facie Sarai domine mee ego fugio. Dixitque ei Angelus Domini: Revertere ad dominam tuam, et humiliare sub manu ipsius. Et rursum: Multiplicans, inquit, multiplicabo semen tuum, et non numerabitur præ multitudine. Ac deinceps: Ecce, ait, concepisti, et paries filium: vocabisque nomen ejus Ismael, eo quod audivit Dominus afflictionem tuam. Hic erit ferus homo, manus ejus contra omnes, et manus omnium contra eum, et e regione universorum fratrum suorum figet tabernacula. Vocavit autem nomen Domini qui loquebatur ad eam: Tu, Deus, qui

vidisti me. Dixit enim: Profecto hic vidi posteriora videntis me. Propterea appellavit puteum illum, Puteum viventis et videntis me. Ipse est inter Cades et Barad. Peperitque Agar Abrahæ filium: qui vocavit nomen ejus Ismael. Octoginta et sex annorum erat Abram, quando peperit ei Agar Ismaelem.

B. XXII, C. XXXIV, Cap. XVII. — Postquam vero nonaginta et novem annorum esse ceperat, apparuit ei Dominus, dixitque ad eum: Ego Deus omnipotens, ambula coram me, et esto perfectus. Ponamque fœdus meum inter me et te, et multiplicabo te vehementer nimis. Cecidit Abram pronus in faciem. Dixitque ei Deus: Ego sum, et pactum meum tecum, erisque pater multarum gentium. Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te. Faciamque te crescere vehementissime, et ponam te in gentibus, reqesque ex te egredientur. Et statim pactum meum inter me et te, et inter semen tuum post te in generationibus suis, fœdere sempiterno, ut sim Deus tuus, et seminis tui post te. Daboque tibi et semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in possessionem æternam, eroque Deus eorum. T. XI. Dixit iterum Deus ad Abraham: Et tu ergo custodies pactum meum, et semen tuum post te in generationibus suis. Hoc est pactum meum quod observabis inter me et vos, et semen tuum post te. Circumcidetur ex vobis omne masculinum, et circumcidetis carnem præputii vestri, ut sit in signum fœderis inter me et vos. Infans octo dierum circumcidetur in vobis, omne masculinum in generationibus vestris, tam vernaculus, quam emptitius circumcidetur, et quicumque non fuerit de stirpe vestra, eritque pactum meum in carne vestra in fœdus æternum. Masculus, cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. Dixit quoque Deus ad Abraham: Sarai uxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram. Et benedicam ei, et ex illa dabo tibi filium qui benedicitur sum, eritque in nationes, et reges populorum orientur ex eo. Cecidit Abraham in faciem suam, et risit, dicens in corde suo: Putasne, centenario nascetur filius? Et Sara nonagenaria pariet? Dixitque ad Deum: Utinam Ismael vivat coram te. Et ait Deus ad Abraham:

(1) Addit Vulgatus interpres « in deserto », quæ varia lectio videtur, pro « in solitudine », ex libri ora in textum intrusa.

Sara, uxor tua, pariet tibi filium, vocabisque nomen ejus Isaac, et constituiam pactum meum illi in fœdus sempiternum, et semini ejus post eum. Super Ismael quoque exaudivi te, ecce benedicam ei, et augebo, et multiplicabo eum valde, duodecim duces generabit, et faciam illum in gentem magnam. Pactum vero meum statuam ad Isaac, quem pariet tibi Sara tempore isto in anno altero. Cumque finitus esset sermo loquentis eum eo, ascendit Deus ad Abraham. Tulit autem Abraham Ismaelem, filium suum, et omnes vernaculos domus suae, universosque quos emerat, cunctos mares ex omnibus viris domus suae, et circumcidit carnem præputii eorum statim in ipsa die, sicut præceperat ei Deus. Abraham nonaginta et novem erat annorum quando circumcidit carnem præputii sui. Et Ismael filius ejus (*Vulg. tac. ejus*) tredecim annos impleverat tempore circumcisionis suae. Eadem die circumcisus est Abraham et Ismael filius ejus. Et omnes viri domus illius, tam vernaculi, quam empti et alienigenae, pariter circumcisi sunt.

T. XII, B. XXXIII, C. XXXV, Cap. XVIII. — Apparuit autem ei Dominus in convalle Mambre sedenti in ostio tabernaculi sui, in ipso fervore diei. Cumque elevasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes propter (*Vulg. prope*) eum, quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi, et adoravit in terram. Et dixit: Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum; sed afferam pauxillum aquae, et lavate pedes vestros, et requiescite sub arbore. Ponamque buccellam panis, et confortate cor vestrum, postea transibitis: idcirco enim declinasti ad servum vestrum. Qui dixerunt: Fac ut locutus es. Festinavit Abraham in tabernaculum ad Saram, dixitque ei: Accelera, tria sata similæ commisce, et fac subcinericios panes. Ipse vero ad armamentum cucurrit, et tulit inde vitulum tenerrimum et optimum, deditque puero, qui festinavit et coxit illum. Tulit quoque butyrum et lac, et vitulum quem coxerat, et posuit coram eis; ipse vero stabat juxta eos sub arbore. Cumque comedissent, dixerunt ad eum: Ubi est Sara, uxor tua? Ille respondit: Ecce in tabernaculo est. Cui dixit: Revertens veniam ad te tempore isto, vita comite, et habebit filium Sara uxor tua.

(1) Vulgatus interpret: « Propter quadraginta quinq. » dissentiente Hebræo בְּרִיבְרִיבָה.

Quo audito, Sara risit post ostium tabernaculi. Erant autem ambo senes provectæque ætatis, et desiderant Saræ fieri mulieria. Quæ risit occulte, dicens: Postquam consensui, et domini meus vetulus est, voluptati operam dabo? Dixit autem Dominus ad Abraham: Quare risit Sara, dicens: Num vere paritura sum anus? Nunquid Deo est quidquam difficile? Juxta condictum revertar ad te hoc eodem tempore, vita comite, et habebit Sara filium. Negavit Sara dicens: Non risi, timore perterrita. Dominus autem: Non est, inquit, ita; sed risisti. Cum ergo surrexissent inde viri, direxerunt oculos contra Sodomam, et Abraham simul gradiebatur, deducens eos. Dixitque Dominus: Num celare potero Abraham quæ gesturus sum, cum futurus sit in gentem magnam, ac robustissimam, et benedicendæ sint in illo omnes nationes terræ? Scio enim quod præcepturus sit filiis suis, et domui suae post se, ut custodiant viam Domini, et faciant justitiam et judicium, ut adducat Dominus propter Abraham omnia quæ locutus est ad eum. Dixit itaque Dominus: Clamor Sodomorum et Gomorrhæorum multiplicatus est, et peccatum eorum aggravatum est nimis. Descendam et videbo, utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint; an non est ita, ut sciam. Converteruntque se inde, et abierunt Sodomam. Abraham vero adhuc stabat coram Domino. Et appropinquans ait: Nunquid perdes justum cum impio? Si fuerint quinquaginta justi in civitate, peribunt simul, et non parces loco illi propter quinquaginta justos, si fuerint in ea? Absit a te, ut rem hanc facias, et occidas justum cum impio, fiatque justus sicut impius. Non est hoc tui. Qui judicas omnem terram, nequaquam facies judicium (*Vulg. add. hoc*). Dixitque Dominus ad eum: Si invenero Sodomis quinquaginta justos in medio civitatis, dimittam omni loco propter eos. Respondens Abraham ait: Quia semel cepi, loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis. Quid si minus quinquaginta justis, quinque fuerint? Delebis propter quinque (1), universam urbem? Et ait: Non delebo, si invenero ibi quadraginta et quinque. Rursumque locutus est ad eum: Sin autem quadraginta inventi fuerint (2), quid facies? Ait: Non percutiam propter quadraginta. Ne, queso,

(2) Addit et Hebræus שָׁשׁ, et Vulgat. interpret: « ibi ».

inquit, indigneris, Domine, si loquar: Quid si inventi fuerint ibi triginta? Respondit: Non faciam, si invenero ibi triginta. Quia semel, ait, cepi, loquar ad Dominum meum: Quid si inventi fuerint ibi viginti? Dixit: Non interficiam propter viginti. Obsecro, inquit, ne irascaris, Domine, si loquar adhuc semel: Quid si inventi fuerint ibi decem? Et dixit: Non delebo propter decem. Abiit Dominus, postquam cessavit loqui ad Abraham, et ille reversus est in locum suum.

C. XXXVI, Cap. XIX. — Veneruntque duo Angeli Sodomam vespere, sedente Lot in foribus civitatis. Qui cum vidisset (*Vulg. add. eos*), surrexit, et ivit obviam eis, adoravitque pronus in terram, et dixit: Obsecro, domini, declinate in domum pueri vestri, et manete ibi; lavate pedes vestros, et mane proficiscemini in viam vestram. Qui dixerunt: Miime, sed in platea manebimus. Compulsi illos oppido ut diverterent ad eum; ingressisque domum illius fecit convivium, coxit azyma, et comederunt. Prius autem quam irent cubitum, viri civitatis vallaverunt domum a puero usque ad senem, omnis populus simul. Vocaveruntque Lot, et dixerunt ei: Ubi sunt viri qui introierunt ad te nocte? Educ illos huc, ut cognoscamus eos. Egressus ad eos Lot, post tergum ocludens ostium, ait: Nolite, queso, fratres mei, nolite malum hoc facere. Habeo duas filias, quæ necdum cognoverunt virum: educam eas ad vos, et abutimini eis sicut placuerit vobis, dummodo viris istis nihil faciatis mali, quia ingressi sunt sub umbraculum calminis mei. At illi dixerunt: Recede illic. Et rursus: Ingressus es, inquit, ut advena; nunquid ut judices? Te ergo ipsum magis quam hos affligemus. Vimque faciebant Lot vehementissime: jam prope erant (*Vulg. jamque erat*) ut infringerent fores. Et ecce miserunt manum viri, et introdixerunt ad se Lot, clausuruntque ostium, et eos, qui erant foris, percusserunt cæcitate a minimo usque ad maximum, ita ut ostium invenire non possent. Dixerunt autem ad Lot: Habes hic tuorum quempiam? Generum, aut filios, aut filias, omnes, qui tui sunt, educ de urbe hac: delebimus enim locum istum, eo quod increverit clamor eorum coram Domino, qui misit nos ut perdamus illum (*Vulg. illos*). Egressus itaque Lot, locutus est ad generos

(1) Pro his: « Ibi locutus est Dominus ad eum », Hebræus habet: « Et factum est, cum illi eduxissent

suos, qui accepturi erant filias ejus, et dixit: Surgite, egredimini de loco isto, quia delebit Dominus civitatem hanc. Et visus est eis quasi ludens loqui. Cumque esset mane, cogebant eum Angeli, dicentes: Surge, tolle uxorem tuam et duas filias quas habes, ne et tu pariter pereas in scelere civitatis. Dissimulante illo, apprehenderunt manum ejus, et manum uxoris, ac duarum filiarum ejus, eo quod parceret Dominus illi. Et eduxerunt eum, et posuerunt extra civitatem. Ibi locutus est Dominus ad eum (1): Salva animam tuam: noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione: sed in monte saluum te fac, ne et tu simul pereas. Dixitque Lot ad eos: Quæso, domine mi, quia invenit servus tuus gratiam coram te, et magnificasti misericordiam tuam quam fecisti mecum, ut salvares animam meam, nec possum in monte salvari, ne forte apprehendat me malum, et moriar. Est civitas hæc juxta, ad quam possum fugere, parva, et salvabor in ea; nunquid non modica est, et vivet anima mea? Dixitque ad eum: Ecce etiam in hoc suscepi preces tuas, ut non subvertam urbem pro qua locutus es. Festina et salvare ibi, quia non potero facere quidquam donec ingrediaris illud. Idcirco vocatum est nomen urbis illius Segor. Sol egressus est super terram, et Lot ingressus est Segor. C. XXXVII. Igitur Dominus phili super Sodomam et Gomorrhæam sulphur et ignem a Domino de caelo, et subvertit civitates has, et omnem circa regionem, universos habitatores urbium, et cuncta terræ virentia. Respicensque uxor ejus post se, versa est in statuum salis. B. XXIV. Abraham autem consurgens mane, ubi steterat prius cum Domino, intultus est Sodomam et Gomorrhæam, et universam terram regionis illius, viditque ascendentem favillam de terra quasi fornacis fumum. Cum enim subverteret Deus civitates regionis illius, recordatus est Abraham, et liberavit Lot de subversione urbium in quibus habitaverat. T. XIII. Ascenditque Lot de Segor, et mansit in monte, duæ quoque filiae ejus cum eo (dimuerat enim manere in Segor), et mansit in spelunca ipse, et duæ filiae ejus cum eo. Dixitque major ad minorem: Pater noster senex est, et nullus virorum remansit in terra qui possit ingredi ad nos juxta morem universæ terræ. Veni, in-

eos foras, dixit, etc. » Vulgatus quoque interpret: « Ibi locuti sunt ad eum dicentes, etc. »

briemus eum vino, dormiamusque cum eo, ut servare possimus ex patre nostro semen. Dederunt itaque patri suo bibere vinum nocte illa. Et ingressa est major, dormivitque cum patre: at ille non sensit, nec quando acubuit filia, nec quando surrexit. Altera quoque die dixit major ad minorem: Ecce dormivi heri cum patre meo, demus ei bibere vinum etiam hac nocte, et dormies cum eo, ut salvemus semen de patre nostro. Dederunt et illa nocte patri vinum (1), ingressaque minor filia dormivit cum eo, et nec tunc quidem sensit quando concubuerit, vel quando illa surrexerit. Conceperunt ergo duae filiae Lot de patre suo. Peperitque major filium, et vocavit nomen ejus Moab: ipse est pater Moabitum usque in praesentem diem. Minor quoque peperit filium, et vocavit nomen Ammon (2), id est, filius populi mei: ipse est pater Ammonitarum usque hodie.

T. XIV, B. XXV, C. XXXVIII, Cap. XX. — Profectus inde Abraham in terram australem, habitavit inter Cades et Sur, et peregrinatus est in Geraris. Dixitque de Sara uxore sua: Soror mea est. Misit ergo Abimelech rex Gerar, et tulit eam. Venit autem Deus ad Abimelech per somnium nocte, et ait illi: En morieris propter mulierem quam tulisti: habet enim virum. Abimelech vero non tetigerat eam, et ait: Domine, num gentem ignorantem et justam interficis? Nonne ipse dixit mihi: Soror mea est, et ipsa ait: Frater meus est? In simplicitate cordis mei et munditia manuum mearum feci hoc. Dixitque ad eum Deus: Et ego scio quod simplici corde feceris, et ideo custodivi te ne peccares in me, et non dimisi ut tangeres eam. Nunc igitur redde viro suo uxorem, quia propheta est, et orabit pro te, et vives; si autem nolueris reddere, scito quod morte morieris, tu et omnia quae tua sunt. Statimque de nocte consurgens Abimelech, vocavit omnes servos suos, et locutus est universa verba haec in auribus eorum, timueruntque omnes viri valde. Vocavit

(1) Addunt Hebraeus textus et Vulgat. interpres, « suo ».

(2) Nomen « Ammon » excidisse videtur ex Hebraeo hodie; nam « Benammi », quod existat in Hebraeo, non est nomen ipsum, sed in eo quasi causa redditur, cur « Ammon » vocatus fuerit filius minoris filiae Lot. Marr.

— Non est in Hebraeo archetypo hoc nomen, sed tamen habet, והקרא שמו בן עמי דואמי: « et vocavit nomen ejus Ben-ammi, ipse est pater, etc. »

autem Abimelech etiam Abraham, et dixit ei: Quid fecisti nobis? Quid peccavimus in te, quia induxisti super me et super regnum meum peccatum grande? Quae non debuisti facere, fecisti nobis. Rursusque expostulans, ait: Quid vidisti, ut hoc faceres? Respondit Abraham: Cogitavi mecum, dicens: Forsitan non est timor Dei in loco isto, et interficiet me propter uxorem meam: alias autem vere soror mea est, filia patris mei, et non filia malris meae, et duxi eam in uxorem. Postquam autem eduxit me Deus de domo patris mei, dixi ad eam: Hanc misericordiam facies mecum: in omni loco, ad quem ingrediemur, dices, quod frater tuus sum. Tulit igitur Abimelech oves et boves, et servos et ancillas, et dedit Abraham: reddiditque illi Saram uxorem suam, et ait: Terra coram vobis est, ubicunque tibi placuerit, habitata. Sarae autem dixit: Ecce milia argenteos dedi fratri tuo; hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes qui tecum sunt, et quocunque perrexeris: mementoque te deprehensam. Orante autem Abraham, sanavit Deus Abimelech, et uxorem ancillasque ejus, et pepererunt: concluderat enim Dominus omnem vulvam domus Abimelech propter Saram uxorem Abrahæ.

T. XV, B. XXVI, C. XXXVIII, Cap. XXI. — Visitavit autem Dominus Saram, sicut promiserat, et implevit quae locutus est. Conceptitque et peperit filium in senectute sua, tempore quo praedixerat ei Deus. Vocavitque Abraham nomen filii sui, quem genuit ei Sara, Isaac: et circumcidit eum octavo die, sicut praeeperat ei Deus, cum centum esset annorum: hac quippe etate patris, natus est Isaac. Dixitque Sara: Risum fecit mihi Deus, quicunque audierit, corripet mihi. Rursumque ait: Quis audietur crederet Abraham, quod Sara lactaret filium, quem peperit ei jam seni? Crevit igitur puer et ablaectus est; fecitque Abraham grande convivium in die ablaectionis ejus. C. XL. Cumque vi-

lud propro « Ben-ammi » sonat « filium populi mei », quae Hieronymi interpretatio est. Hinc autem Martian. nomen « Ammon » excidisse ex Hebraeo hodie, quod tamen adeo non est verosimile, ut sacro contextui ejusque ingenio lingue repugnet, etymologia, quae nec tamen satis bene respondet, veraculi ejusdem sermonis adnecti. Hoc propterea ad fidem est, ex Graeca paraphrasi, ἐξελσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἀμμων, λέγονσα, ὅτι ἐγέννησέν μου, versionem hic derivari. Vid. « qu. Hebraica ».

disset Sara filium Agar Ægyptiæ Iudentem (1), dixit ad Abraham: Ejice ancillam hanc et filium ejus, non enim erit hæres filius ancillae cum filio meo Isaac. Dure accepit hoc Abraham pro filio suo. Cui dixit Deus: Non tibi videatur asperum super puero, et super ancilla tua, omnia quae dixerit tibi Sara; audi vocem ejus, quia in Isaac vocabitur tibi semen. Sed et filium ancillae faciam in gentem magnam, quia semen tuum est. Surrexit itaque Abraham mane, et tollens panem et utrem aquae, imposuit scapulae ejus, tradiditque puerum, et dimisit eum. Quae cum abiisset, errabat in solitudine Bersabee. Cumque consumpta esset aqua in utre, abiecit puerum subter unam arborum, quae ibi erant. Et abiit, seditque e regione procul quantum potest arcus jacere. Dixit enim: Non video orientem puerum; et sedens contra, levavit vocem suam, et flevit. Exaudivit autem Deus vocem pueri; vocavitque Angelus Dei Agar de caelo, dicens: Quid agis, Agar? Noli timere; exaudivit enim Deus vocem pueri de loco in quo est; surge, tolle puerum, et tene manum illius; quia in gentem magnam faciam eum. Aperuitque oculos ejus Deus; quae videns puteum aquae, abiit, et implevit utrem, deditque puero bibere. Et fuit cum eo; qui crevit, et moratus est in solitudine, factusque est juvenis sagittarius. Habitavitque in deserto Pharan, et accepit illi mater sua uxorem de terra Ægypti. C. XLI. Eodem tempore dixit Abimelech, et Phichol, princeps exercitus ejus, ad Abraham: Deus tecum est in universis quae agis. Jura ergo per Deum, ne neces mihi, et posteris meis, stirpique meae; sed juxta misericordiam, quam feci tibi, facies mihi, et terrae in qua versatus es advena. Dixitque Abraham: Ego jurabo. Et increpavit Abimelech propter puteum aquae,

(1) Addunt, post Septuaginta, editi libri ac mss. bibliorum nonnulli codices: « Cum Isaac filio suo ». Monet vero lectorem Hieronymus in « quaest. Hebraicis », haec verba non esse in Hebraeorum voluminibus: « Quod sequitur », inquit, cum Isaac, filio suo, « non habetur in Hebraeo ». Marr.

— Vetus Latina versio addebat, « cum Isaac, filio suo ». Nostri mss. « cum Isaac » tantum addunt; in uno autem Palatin. voces « filio suo » in libri ora adnotavit posterior manus.

(2) Ubi nunc dicitur, « in terram Visionis », in Hebraeo habet, « in terram הַבְּרִיאָה » « Moria »; textus Sam. הַבְּרִיאָה « Moraa »; דַּמְרִיָּה domouroe, « Amorrhæorum », Syrus legit; LXX interpretatur « terram » הַבְּרִיאָה, « excelsam », ex רֹם « rum »,

quem vi abstulerant servi illius. Responditque Abimelech: Nescivi quis fecerit hanc rem: sed et tu non indicasti mihi, et ego non audivi praeter hodie. Tulit itaque Abraham oves et boves, et dedit Abimelech: perouseruntque ambo fedus. Et statuit Abraham septem agnas gregis seorsum. Cui dixit Abimelech: Quid sibi voluit septem agnae istae, quas stare fecisti seorsum? At ille: Septem, inquit, agnas accipies de manu mea, ut sint in testimonium mihi, quoniam ego fodi puteum istum. Idcirco vocatus est locus ille Bersabee, quia ibi uterque juraverunt. Et inierant fedus pro puteo juramenti. Surrexit autem Abimelech et Phichol, princeps militiae ejus, reversisque sunt in terram Philistinorum. Abraham vero plantavit nemus in Bersabee, et invocavit ibi nomen Domini Dei aeterni. Et fuit colonus terrae Philistinorum diebus multis.

T. XVI, B. XXVII, C. XLII, Cap. XXII. — Quae postquam gesta sunt, tentavit Deus Abraham, et dixit ad eum: Abraham! Ille respondit: Adsum. Ait illi: Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis, Isaac (2), et vade in terram Visionis, atque offer eum ibi in holocaustum super unum montium quem monstravero tibi. Igitur Abraham de nocte consurgens, stravit asinum suum, duicens secum duos juvenes et Isaac, filium suum. Cumque condisisset ligna in holocaustum, abiit ad locum quem praeeperat ei Deus. Die autem tertio, elevatis oculis, vidit locum procul; dixitque ad pueros suos: Expectate hic cum asino; ego et puer illic usque propereantes, postquam adoraverimus, revertentur ad vos. Tulit quoque ligna holocausti, et imposuit super Isaac filium suum; ipse vero portabat in manibus ignem et gladium. Cumque pergerent duo simul, dixit Isaac patri suo: Pater mi!

ni fallor: Aquila, τὴν καταραῖν, hoc est « lucidam »; Symmachus, τὴν ὀρατῆρα, « visionis ». Alii, « terram divini cultus », sive « adorationis », dicunt; aiant enim Hebraei « Moria » hunc esse montem in quo postea templum conditum est. Non sine causa fatetur hic S. Hieronymus, « difficile esse idioma linguæ Hebraeae in Latinum sermonem vertere ». Certe hanc difficultatem probant tam diversa ejusdem verbi הַבְּרִיאָה « Moria » interpretationes. Marr.

— Hebraei, « in terram הַבְּרִיאָה » « Moria ». S. pater cum Symmacho facit, qui vertit, τὴν ὀρατῆρα. Ipsi etiam LXX, qui « terram excelsam » interpretati sunt, in eundem coniciunt sensum, deducta voce a verbo רָאָה, id est, apparere, et procul cerati ob loci eminentiam, non a רֹם, ut Martianus putat.

At ille respondit: Quid vis, fili? Ecce, inquit, ignis et ligna: ubi est victima holocausti? Dixit Abraham: Deus providebit sibi victimam holocausti, fili mi. Pergabant ergo pariter; veneruntque ad locum quem ostenderit ei Deus, in quo edificavit altare, et desuper ligna composuit; cumque colligasset Isaac filium suum, posuit eum in altari super struem lignorum. Extenditque manum, et arripuit gladium, ut immolaret filium suum. Et ecce Angelus Domini de caelo clamavit dicens: Abraham! Abraham! Qui respondit: Adsum. Dixitque ei: Non extendas manum tuam super puerum, neque facias illi quidquam; nunc cognovi quod timeas Deum, et non peperisti unigenito filio tuo propter me. Levavit Abraham oculos suos, viditque post tergum arietem inter vepres (1) haerentem cornibus suis (2), quem assumens obtulit holocaustum pro filio suo. Appellavitque nomen loci illius, Dominus videt. Unde usque hodie dicitur: In monte Dominus videbit (3). Vocavit autem Angelus Domini Abraham secundo de caelo, dicens: Per memetipsum iuravi, dicit Dominus: quia fecisti rem hanc, et non peperisti filio tuo unigenito (4), benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli, et velot arenam quae est in littore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae, quia obedisti voci meae. Reversus est Abraham ad pueros suos, abieruntque Bersabee simul, et habitavit ibi. His ita gestis, nuntiatum est Abraham quod Melcha quoque genuisset filios Nahor fratri suo: Huius primogenitum, et Buz fratrem ejus, et Camuel patrem Syrorum, et Chased, et Azau, Pheldas quoque et Jedlaph, ac Bathuel, de quo nata est Rebecca: octo istos genuit Melcha, Nahor fratri Abraham. Concupina vero illius nomine Roma, peperit Tabea, et Gaham, et Tabas et Maacha.

(1) Hebraice habet **בסכך** «hassabech». Ut vocis «sabech» vim interpretaretur Hieronymus in suis questionibus Hebraicis, longiori usus est circuitu verborum; sed nostrates Sancti Severi in capite Vasconiae significatiam dictionis «sabech», et totam Hieronymi circumlocutionem uno verbo expriment, vepretum enim vel spinetum, condensa et inter se implexa virgula, vocant «plex», quasi dicas «pleurum» aut «implexum. Sabech» igitur Hebraeorum ipsum est «plex», sive «pleigs» Vasconum. **MAR.**
(2) Palatin. ms. cum Vulg. interprete hic «suis» tacet, quod et in sequenti versu facit post vocem «fili» : habet e contrario Hebraeus. Ceterum vide

T. XVI, C. XLIII, Cap. XXIII. — Vixit autem Sara centum viginii septem annis. Et mortua est in civitate Arbee, quae est Hebron, in terra Chanaan: venitque Abraham ut plangeret et fletet eam. Cumque surrexisset ab officio funeris, locutus est ad filios Heth, dicens: Advena sum et peregrinus apud vos: date mihi jus sepulchri vobiscum, ut sepeliam mortuum meum. Responderuntque filii Heth, dicentes: Audi nos, domine, princeps Dei es apud nos: in electis sepulchris nostris sepeli mortuum tuum: nullusque te prohibere poterit quin in monumento ejus sepelias mortuum tuum. Surrexit Abraham, et adoravit populum terrae, filios videlicet Heth, dixitque ad eos: Si placet anime vestrae, dixitque ad eos: Si placet anime vestrae, et intercedite pro me apud Ephron, filium Sohar (*Vulg.* Seor), ut det mihi speluncam duplicem, quam habet in extrema parte agri sui: pecunia digna tradat mihi eam coram vobis in possessionem sepulchri. Habitabat autem Ephron in medio filiorum Heth. Responditque Ephron Hethaeus (5) ad Abraham cunctis audientibus qui ingrediebantur portam civitatis illius, dicens: Nequaquam ita fiat, domine mi, sed (*Vulg. add. tu*) magis ausculta quod loquor: Agrum trado tibi et speluncam quae in eo est; praesentibus filiis populi mei, sepeli mortuum tuum. Adoravit Abraham coram populo terrae. Et locutus est ad Ephron, circumstante plebe: Quaesro, ut audias me: Dabo pecuniam pro agro: suscipe eam, et sic sepeliam mortuum meum in eo. Respondit Ephron: Domine mi, audi: Terram quam postulas, quadringentos argenti siclos valet: istud est pretium inter me et te; sed quantum est hoc? Sepeli mortuum tuum. Quod cum audisset Abraham, appendit pecuniam, quam Ephron (6) postulaverat, audientibus filiis Heth, quadringentos siclos argenti et (*Vulg. tue.* et) probate monete publicae. Confirmatusque

quest. Hebraice, in hunc locum, et quae nos ibi adnotavimus.

(3) Lectio hodierna Massoretharum est **ראה** «iorae», id est, «videbitur», pro **יראה**, «ire», hoc est «videbit», ut Hieronymus legit. **MAR.**
— Eadem utroque in loco Hebraei textus est lectio, tametsi varie nunc Massoretharum punctis distracta. Reddi potest, «Dominus videbitur», vel «Dominus providebit».

(4) Addit *Vulg.* «propter me», juxta Graecum.
(5) Tacet *Vulg.* «Hethaeus», quae est tamen in Hebraeo, Graeco atque illis.

(6) Nostris mss. «Ephron.» *Vid.* «quest. Hebraice.»

est ager quondam Ephronis, in quo erat spelunca duplex, respiciens Mambre, tam ipse quam spelunca, et omnes arbores ejus in cunctis terminis per circuitum (1), Abraham in possessionem, videntibus filiis Heth et cunctis qui intrabant portam civitatis illius. Atque ita sepelivit Abraham Saram uxorem suam in spelunca agri duplici (2), quae respiciebat Mambre. Haec est Hebron in terra Chanaan. Et confirmatus est ager, et antrum quod erat in eo Abraham in possessionem monumenti a filiis Heth.

T. XVIII, B. XXVIII, C. XLIV, Cap. XXIV. — Erat autem Abraham senex dierumque multorum: et Dominus in cunctis benedixerat ei. Dixitque ad servum seniore domus suae qui praerat omnibus quae habebat: Pone manum tuam subter femur meum, ut adjurem te per Dominum Deum caeli et terrae, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus Chanaeorum, inter quos habito: sed ad terram meam (3) et ad cognationem meam proficiscaris, et inde accipias uxorem filio meo Isaac. Respondit servus: Si noluerit mulier venire mecum in terram hanc, nam reducere debeo filium tuum ad locum de quo egressus es? Dixit Abraham: Cave ne quando reducas illic filium meum: Dominus Deus caeli, qui tulit me de domo patris mei, et de terra nativitate meae, qui locutus est mihi, et juravit (4), dicens: Semini tuo dabo terram hanc, ipse mittet Angelum suum coram te, et accipies inde uxorem filio meo: sin autem mulier sequi te noluerit, non teneberis juramento: filium tantum meum ne reducas illic. Posuit ergo servus manum sub femore Abraham domini sui, et juravit illi super sermone hoc. Tulitque decem camelos de gregebus domini sui et abiit, ex

omnibus bonis ejus portans secum, profectusque perrexit Mesopotamiam ad urbem Nahor. Cumque camelos fecisset accumbere extra oppidum juxta puteum aquae vespere, eo tempore quo solent mulieres egredi ad hauriendam aquam, dixit: Domine Deus domini mei Abraham, occurre, obsecro, mihi hodie, et fac misericordiam cum domino meo Abraham. Ecce ego sto propter fontem aquae, et filiae habitatorum hujus civitatis egredientur ad hauriendam aquam. Igitur puella, cui ego dixerò: Inelina hydriam tuam ut bibam, et illa responderit: Bibe; quin et camelis tuis dabo potum: ipsa est, quam preparasti servo tuo Isaac: et per hoc intelligam quod feceris misericordiam cum domino meo. Necdum intra se verba compleraverat, et ecce Rebecca egrediebatur, filia Bathuel, filii Melchae, uxoris Nahor, fratris Abraham, habens hydriam in seapula (*Vulg. add. sua, juxta Hebr.*) puella decora nimis, virgoque pulcherrima, et incognita viro: descendit ad fontem, et impleverat hydriam, ac revertebatur. Occurritque ei servus, et ait: Pauxillum mihi ad sorbendum praebe aquae de hydria tua. Quae respondit: Bibe, domine mi; celeriterque deposuit hydriam super ulam suam, et dedit ei potum. Cumque ipse bibisset, adiecit: Quin etiam et camelis tuis hauriam aquam, donec cuncti bibant. Effundensque hydriam in canalibus, recurrit ad puteum ut hauriret aquam: et haustum omnibus camelis dedit. Ille autem contemplantatur eam tacitus, scire volens utrum prosperum fecisset Dominus iter suum, an non. Postquam ergo (*Vulg. autem*) hiberunt cameli, protulit vir inanes aureas, appendentes siclos duos (5), et armillas toti-

עפרן «Ephron», non «Ephron», ut hodie, legebant tempore Hieronymi: quod ipse manifestissime testatur his verbis: «In Hebraeo, sicut hic posuimus, primum nomen ejus scribitur» Ephron, «secundum» Ephran. «Postquam enim pretio victus est, ut sepulchrum venderet argento, licet cogente Abraham», van «littera, quae apud illos pro o» legitur, ablata de ejus nomine est; et pro «Ephron» appellatus est «Ephran. **MAR.**
(1) Addit «*Vulg. ejus*», quod affluxit et Hebraeus novit **בכל**.

(2) In canone Hebraice veritatis legimus: «In spelunca agri duplici, qui respiciebat Mambre.» Quod non multum recedit ab Hebraeo. **MAR.**
— Palat. cod. «duplicis». Urbinas vero, «qui» pro «qua».

(3) *Vulgat. tacet* «meam»; quod tamen est in Hebraeo, **ארי**.

(4) Hic quoque Hebraice et *Vulg. addunt* «mibi», **אני**.

(5) Pro, «appendentes siclos duos», legendum videtur «semisiclos duos»; nam quid aliud nos docent ista Hieronymi ipsius verba in «quest. Hebraicis»? Et tulit vir», inquit, «inaurem auream, didrachmum pondus ejus.» Baci, «quod in hoc loco pro» didrachmo «scribitur, semiancia est»: **סעל** «vero, qui Latino sermone» siclus «corrupte appellatur, uncia pondus habet». Igitur inanes duae non appendebant duas uncias, id est, duos siclos; sed unaquaque habebat pondus semianciae, sive dimidium sigli, ex Hieronymo. Chaldaeus et Syrus legunt in singulari: «In aurem auream appendentem siclos», vel, «pondo sili unius». Quod faret lectionem Latinorum. **MAR.**

— Legendum videtur Martiano, «semisiclos» pro «siclos», ex eo quod tradat Hieron. in «quest.»

dem pondo siclorum decem. Dixitque ad eam: Cujus es filia? Indica mihi: est in domo patris tui locus ad manendum? Quae respondit: Filia Bathuelis sum filii Melche, quem peperit (*Vulg. add. ipsi*) Nahor. Et addidit, dicens: Palearum quoque et feni plurimum est apud nos, et locus spatiosus ad manendum. Inclinavit se homo, et adoravit Dominum, dicens: Benedictus Dominus Deus domini mei Abraham, qui non abstulit misericordiam et veritatem suam a domino meo, et recto itinere me perduxit in domum fratris domini mei. Cucurrit itaque puella, et nuntiavit in domum matris suae omnia quae audiverat. Habebat autem Rebecca fratrem nomine Laban, qui festinus egressus est ad hominem, ubi erat fons. Cumque vidisset in aures et armillas in manibus sororis suae, et audisset cuncta verba referentis: Haec locutus est mihi homo, venit ad virum, qui stabat juxta camelos, et prope fontem (*Vulg. add. aquae*): dixitque ad eum: Ingredere, benedicite Domini: cur foris stas? Preparavi domum et locum camelis. Et introduxit eum in hospitium: ac destravit camelos, deditque paleas et fenum camelis (*Vulg. tac. camelis*), et aquam ad lavandos pedes ejus, et virorum qui venerant cum eo. Et appositus est in conspectu ejus panis. Qui ait: Non comedam, donec loquar sermones meos. Respondit ei: Loquere. At ille: Serrus, inquit, Abraham sum: et Dominus benedixit domino meo valde, magnificentisque est; et dedit ei oves et hoves, argentum et aurum, servos et ancillas, camelos et asinos. Et peperit Sara, uxor domini mei, filium domino meo in senectute sua, deditque illi omnia quae habuerat. Et adjuravit me dominus meus, dicens: Non accipies uxorem filio meo de filiabus Chananeorum, in quorum terra habito, sed ad domum patris mei perges, et de cognatione mea acci-

ad hunc locum, in Hebraeo haberi, « haece, quod pro didrachmo scribitur, et seminiaria est; secel vero, qui Latino sermone siclus corrupte appellatur, unciæ pondus habere ». Ostendimus autem nos ibi, ipsius sicli pondus seminariam fuisse, idque ex ipsismet Hieronymi testimonio, qui siclum quatuor drachmas pendere non inficiatur, octo vero drachmas unciam conficere. In commentario in Ezechiel, cap. 4: « Siclus », inquit, « id est, stater quatuor drachmas habet, drachmæ autem octo Latinam unciam faciunt ».

(1) Hunc locum adversus Andros urget Sanctus Hieronymus in libris « quæst. Hebraicarum » ostenditque in Hebraeo, pro « virgine » scriptum esse

pies uxorem filio meo; ego vero respondi domino meo: Quid si noluerit venire mecum mulier? Dominus, ait, in ejus conspectu ambulo, mittet Angelum suum tecum, et diriget viam tuam, accipiesque uxorem filio meo de cognatione mea, et de domo patris mei. Innocens eris a maledictione mea cum veneris ad propinquos meos, et non dederint tibi. Veni ergo hodie ad fontem (*Vulg. add. aquæ*), et dixi: Domine Deus domini mei Abraham, si direxisti viam meam, in qua nunc ambulo, ecce sto juxta fontem aquæ; et virgo (1), quæ egrediatur ad hauriendam aquam, audivit a me: Da mihi paxillum aquæ ad bibendum ex hydia tua, et dixerit mihi: Et tu bibe, et camelis tuis hauriam, ipsa est mulier quam preparavit Dominus filio domini mei. Dum hæc mecum tacitus volverem, apparuit Rebecca veniens cum hydia, quam portabat in scapula, descenditque ad fontem, et hausit aquam. Et aio ad eam: Da mihi paululum bibere. Quæ festinans deposuit hydriam de humero, et dixit mihi: Et tu bibe, et camelis tuis potum tribuam. Bibi, et adaquavi camelos. Interrogavique eam, et dixi: Cujus es filia? Quæ respondit: Filia Bathuelis sum, filii Nahor, quem peperit ei Melcha. Suspendi itaque in aures ad ornandam faciem ejus, et armillas, posui in manibus ejus. Pronusque adoravi Dominum, benedicens Domino Deo domini mei Abraham, qui perduxit me recto itinere, ut sumerem filiam fratris domini mei filio ejus. Quamobrem si facilis misericordiam et veritatem cum domino meo, indicate mihi; sin autem aliud placet, et hoc dicite (*Vulg. add. mihi*) ut vadam ad dexteram sive ad sinistram. Responderuntque [h. respondit] Laban et Bathuel: A Domino egressus est sermo, non possumus extra placitum ejus quidquam aliud tecum loqui. En Rebecca coram te est, tolle eam, et proficiscere, et sit uxor filii

« aalma ». Quod quidem et in Isaia habetur; nam in eo loco ubi in nostris codicibus legitur, « ecce virgo concipiet et pariet », et Aquila subdole transulit, « ecce adolescentula concipiet et pariet », in Hebraeo scriptum habet: « Ecce aalma concipiet et pariet ». Notandum autem ex eodem Hieronymo, quod verbum « aalma » nunquam nisi in virgine scribitur; unde disputationem hujus loci ita concludit: « Ostendunt igitur Judæi in Scripturis alicubi positum » aalma, « ubi adolescentulam tantum, et non virginem sonet, et concedimus eis illud, quod in Isaia apud nos dicitur »: Ecce virgo concipiet et pariet; « non absconditam virginem, sed adolescentulam significare jam nuptam ». MARK.

domini tui, sicut locutus est Dominus. Quod cum audisset puer Abraham (*Vulg. add. procedens*), adoravit in terra Dominum. Prolatisque vasis argenteis, et aureis, ac vestibus, dedit ea Rebecæ pro munere, fratribus quoque ejus et matri dona obtulit. Inloque convivio, vespentes pariter et hibentes manserunt ibi. Surgens autem mane, locutus est puer: Dimitte me, ut vadam ad dominum meum. Responderunt fratres ejus et mater: Maneat puella sallem decem dies apud nos, et postea proficiscetur. Nolite, ait, me retinere, quia Dominus direxit viam meam; dimittite me ut pergam ad dominum meum. Dixerunt: Vocemus puellam, et queramus ipsius voluntatem. Cumque vocata venisset, sciscitanti sunt: Vis ire cum homine isto? Quæ ait: Vadam. Dimiserunt ergo eam, et nutricem illius, servumque Abraham, comites ejus, imprecantes prospera sorori suæ, atque dicentes: Soror nostra, crescas in mille millia, et possideat semen tuum portas inimicorum suorum. Igitur Rebecca et puellæ illius, ascensis camelis, secutæ sunt virum, qui festinus revertebatur ad dominum suum. Eo tempore Isaac deambulabat per viam quæ ducit ad puteum, cuius nomen est Viventis (*Vulg. add. et Videntis*, habitabat enim in terra australi, et egressus fuerat ad meditandum in agro, inclinata jam die; cumque levasset oculos suos, vidit camelos venientes procul. Rebecca quoque, conspecto Isaac, descendit de camelo, et ait ad puerum: Quis est ille homo qui venit per agrum in occursum nobis? Dixitque ei: Ipse est dominus meus. At illa tollens cito pallium, operuit se. Servus autem cuncta, quæ gesserat, narravit Isaac. Qui introduxit eam in tabernaculum Saræ, matris suæ, et accepit eam uxorem, et in tantum dilexit eam, ut dolorem, qui ex morte matris ejus acciderat, temperaret.

(1) Hieronymus libro « quæst. Hebraicarum », dicit male in Septuaginta interpretibus additum, « et deficiens Abraham mortuus est », quia non convenit Abraham delicere et imminari. Sed tunc ludit in allegoriis, et analogicos sensus prosequitur; hic autem verba Scripturæ plena fide, ut optimus interpres, expressit. Quare וַיָּגֵעַ רֵיבֶקָה « valigra valiamoth », quod hodie in Hebraeo legitimus, interpretatur, « et deficiens mortuus est ». Addit similiter, « dierum », ad vocem « plenus »; etsi in textu, שָׁבַע « saba », tantum, id est, « satur » vel « plenus, legatur. Confer ista cum Hieronymi commentariis in cap. 1 Sophonia, ubi verba illa probat, quæ hic male addita dicit. MARK.

T. XVIII, B. XXIV, Cap. XXV. — Abraham vero aliam duxit uxorem nomine Ceturam, quæ peperit ei Zauran et Jecsan, et Madan, et Madian, et Jeshoc, et Sue. Jecsan quoque genuit Saba, et Dadan. Filii Dadan fuerant, Asurim, et Latusim, et Laomim. At vero ex Madian ortus est Ephra, et Ephher (*Vulg. Opher*), et Enoch, et Abida, et Eldaa: omnes hi filii Ceturæ. Deditque Abraham cuncta quæ possederat Isaac: filiis autem concubinarum largitus est munera, et separavit eos ab Isaac, filio suo, dum adhuc ipse viveret, ad plagam orientalem C. XLV. Fuerunt autem dies vite Abraham, centum septuaginta quinque anni. Et deficiens mortuus est (1) in senectute bona, proveclæque ætatis, et plenus dierum: congregatusque est ad populum suum. Et sepelierunt eum Isaac et Ismael, filii sui, in spelunca duplici, quæ sita est in agro Ephron, filii Sohar (*Vulg. Seor*) Hethæ, e regione Mambre, quem emerat a filiis Heth: ibi sepultus est ipse, et Sara uxor ejus. Et post obitum illius benedixit Deus Isaac, filio ejus, qui habitabat juxta puteum nominæ Viventis (*Vulg. add. et*) videntis. C. XLVI. Hæc sunt generationes Ismael, filii Abraham, quem peperit ei Agar Ægyptia, famula Saræ, et hæc nomina filiorum ejus in vocabulis et generationibus suis. Primogenitus Ismaelis Nabajoth, deinde Cedar, et Adheel, et Mabsam, Masma quoque, et Duma, et Masa, Hadar, et Thema, et Itur (*Vulg. Jethur*), et Naphis, et Cedma. Isti sunt filii Ismael, et hæc nomina per castella et oppida eorum duodecim principes tribuum suarum. Anni vite Ismaelis centum triginta septem (2), et deficiens mortuus est, et appositus ad populum suum. Habitavit autem ab Evila usque Sur, quæ respicit Ægyptum introeuntibus Assyris. Coram (3) cunctis fratribus suis obiit C. XLVII. Hæc quoque sunt generationes Isaac, filii Abraham:

— Hebraeus proprie habet, « expiravit et mortuus est. » Vide « quæst. Hebraicæ. » et quæ nos ibi observamus.

(2) In Vulgata editione, « et facti sunt anni, etc. » Hebraeus וַיָּגֵעַ שְׁנֵי וַיָּגֵעַ « et hi anni, etc. »

(3) Locus hic insignis apud Hieronymum in « quæst. Hebraicis », ubi totum fere capitulum istud xvi recitans, easdem sacri contextus divisiones secutus videtur, quas in hoc opere e mss. libris exhibemus; agnoscit enim extrema esse capituli verba, quæ vere loco extrema sunt. Ait igitur: « Quod autem in extremo hujus capituli juxta Septuaginta legitimus: « Contra faciem fratrum suorum habitavit, » verus est quod nos posuimus: « Coram omnibus